

ÜDVLELDE.

GRÓF DESSEWFFY AURÉL

HÁTRAHAGYOTT NÉMI

IROMÁNY-TÖREDÉKIVEL.

ÍRTA ÉS KÖZLI

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

PESTEN, 1843.

TRATTNER-KÁROLYI BETŰIVEL,
URI UTCZA 453. sz.

L' homme de bien qui se voue loyalement au service de son roi
et de son pays, n'a-t-il pas toujours de cruelles épreuves
à supporter?

Eugène Sue.

FELVILÁGOSÍTÁS.

Ezen értekezés első része egy nemzeti temetőnek megalapítását tárgyalja. Walhalla az eszmét tán érthetőbben kitette volna. Én azonban "Üdvleldét" egy kis megszokással szintolly érthetőnek, és e fölött magyarsabbnak és csinosbnak is tartom, mint a három 'a' -val bővelkedő Walhallát. Mások e következő kitételeket hiszik jobban megfelelőknek: diadia» nyugda, emléke; csöndé. — Már akármi jobb s mi tetszik is jobban, most ide nem tartozó; elég hogy Üdvleldét nemzeti temető címén kívánom használni ez alkalommal.

Bármilyen legyen hitünk, vallásunk; ha szórakodás által egészen el nem szédül fejünk, s tökéletes állatiaságba nem merülünk, bizonyosan fel-felnyilvánul néha előttünk életünk komolyabb pillanatiban saját belsőnk. Semmiségünk, létünknek hajszálon függése, s belbecsünknek vajmi csekély volta tárva áll akkor előttünk, s visszaborzadva minélelőbb menekedni törekedünk ez iszonyatos öntudattal; s meglehet, a fiatalsági hév, szerelem, nagyravágyás, kincs s hírkoszorú utáni ittas felingerültségünk s általjános szórakodásinkban menekedünk is, és évekig élünk hatalmunk, bölcsességünk s erényeink édes önámításai vagy egyéb ábrándaink között. — Az élet alkonyán azonban, és néha az önmegismerés keserű gyümölcsének véletlen megízlelése által előbb is, mikor mindinkább sürget valami magasb hatalom magunkkali számvetésre, egymásután eltűnnek a magunk alkotta mennyország varázsképei, s

tisztán látjuk, földileg szólva, bármi jó és derék embereknek tartatánk és illyesek valóban voltunk is, milly felette parányi az, mire némi megeledeéssel tekinthetünk vissza, s azon kevés is milly salakteli; midőn indulatink, szenvedélyük, gyengéink kicsapongási felhalmozva mutatkoznak keblük tükrében, s a kétség görcse vonja mellünket össze: valljon hátramaradó létünk elég hosszú leend-e, s mi elég erőt fogunk-e lelteni magunkban, mūd annak csak távulról is helyrehozására, mit lepergett létünkben elmulasztánk, elhibáztánk, sőt elrontánk; s akkor, ha földi diadaluk netaláni tömjéné s innen fakadó gögteli albizottságunk tökéletesen el nem vakít, vagy állati kábultságba merülve csmélő-tehetségünk egészen el nem hágy, leomlani leszünk kénytelenek azon láthatlan mennyei hatalmak előtt, kiknek kezeiben habár sajátlag legszabadabbak, általján véve még is csak eszközként szolgálunk. — Sok erős hajlandó ugyan az ellentállásra illykor, s független iparkodik mozogni a nagy egyetemben; de hiába, s bármilly nagyon viselé is homlokán eredetének az istenekkel háborúban volt jeleit, táruljanak előtte csak az öröklét kapui fel, de higgadt, éber

állapotban minden mámortul menten: s földi nyomorúságánál fogva összerogyik. — Bús és komoly az emberiség sorsa, s még a legerősbnak lelke is megborzad, ha pillanatilag felgördülnek annak kárpitjai.

Ember-sorsival lehetőleg kibékülni, s elszánással élni emberileg, marad is azért a földi legfőbb bölcseségnek öszvege; s ha van valami, mi képes angyali vágyaink és állati gyengéink szünetlen harczi közt, némi írt bájolni létünk komolyabb pillanapira, mikor magunkba sziliünk, mellyek azonban noha keserűek, bizonyosan még is a legmagasztosbak, mert a leglelkiebbek: az valóban semmi egyéb, mint azon szomj, azon őszinte vágy, jóllehet a nagy egyetemben egyedül ephemer férgék vagyunk, habár csak láthatatlan parányi is, tiszta lélekkel hordani a határtalan mindenség feldicsőítéséhez. — S az emberiség milliárdnyi csábszövevényei közt ugyan milly úton mívelhetni ezt legbiztosabban? Valóban sem a hírszomj, földi nagyság, kincs és hatalom álfényű köreiben, sem az olly könnyen elkábuló sokaság apotheosisai közt, hanem egyedül azon egyszerű viszonyokban, mellyek közé minden halandó

állítaték, s hol Scytha Anacharsis ¹⁾ lelé kedvét, mikor bejárván a világ legkitűnőbb részeit, s bámulván más nemzetek nagyságát, meg nem romlott gyermeki kedélylyel s örömittasan tért ismét pásztornépéhez vissza, s mint hű rokon, hű barát, hű hazafi s hű embertárs lehelé ki vég-leheletét; jntalmul pedig a hűség azon díját nyeré, melly a lelkesnek — ki azonban, míg ember, emberileg s nem földfölötti légkörben él — legédenibb: köz megtiszteltetést, és sírhantjára a honfi-hálakoszorút.

S ím e felfogás — mintán a polgári erények egyszerű szabályit hirdetem csekély erőm szerint, mióta számot veték magammal, és mennyire ezer gyengéim közt bírtam, tetteleg is törekedém azok hervadhatlan báját másokkal is megszerettetni — e felfogás, mondom, hozott már több évek előtt azon gondolatra, mellyet „Kelet Népe“ czímű legközelebbi közlésemben nyilváníték: nem volna-e nemzeti kifejtésünk lépcsőfokozati közt a teendők során tán az is, hogy mint az érintett munkámban hozám fel, a budai hegyekben, honunk közepén, és ekkép némileg szívében állítnánk temetőt, egy szabad ég alatti. Üdvleldét. “Hadd lenne vérünk jobb része ott ju-

talmul, vagy ha buknunk kell, lenne a magyar kinek ehhez kedve van, vég-vigasztalásul halálban legalább egyesülve, ha nem tudott életben egyesülni, és nem bírta értelme által az elsülyedéstül megmenteni magát; s hadd lelné e helyen a hátra-maradtak megemlékezés-hálavirágít a derék, vagy azoknak legalább szánakozását a magyarnak vég-omladéka.“

Nagyon tartottam, mennyire fogna ez soknak visszatetszeni, vagy inkább sok által semmibe sem vétetni s ekkép becsméreltetni, s nemcsak azért, mert tán nem egészen mindennapi, hanem legfőképp, mert mai időkben nálunk némellyek kivétel nélkül olly túlcsapongólag keverének akármibe is költészetit s szellemit, hogy sok valóban a megemészthetelen ábrándok árjátul úgy szólván csömört kapva, a positivitás olly rideg mezejére sülyede, hónáét a legkisebb felemelkedés is szánakozó léghajózásnak mutatkozik. S igazam volt; mertüdvleldém értésére nemcsak egy a mindennapi örömök szűk körében keringelő uracsnak ajkai redőztek szánakozó gúnymosolyra, de még a leglelkesbek is, kiknek — fájdalom-egyikét ²⁾ azóta közölünk kiragadó a végzés

vas karja, s kit most ravatal borít, vajmi könny A szerrel kezelték azt, mit én — mint az most tán kiviláguland — korántsem mint a teendők legsürgestőbbikét, mint valami életkérdést, vagy minden sebeinkre írt hozó panaceát, és ekkép köztehetséggel létesítendő, de csak mint olyas valamit hoztam lel, mi tán nem éppen időnkénti volna; mert fajtánknak, azt hiszem, felette üdvös ,magába szállását‘ tán nagyobb mértékben mozdíthatná elé, mint sok egyéb határ nélkül fontosabbnak látszó; s minek élvezete — ha kérdésbe nem akarjuk venni, hogy elhunytunk után nemzeti nyilvános háladatnak tárgyai lenni legalább hátramaradtainkra nézve élvezet — tán éppen azokat fogja illetni legelőbb, ha t.i. csakugyan létezi az általam most ismét felhozott Üdvlelede — mit hiszek — kik kebleikben teli a legnemesb vágygyal, ritka elmebeli tehetségüknél fogva az élet nagyobb szerepeinek játszására látszának meghivatva, s tán magok sem sejték, milly nagyon közel állnak sírukhoz, s ekkép nem gondolák, hogy legalább rójuk nézve, hamvaik számára olly helynek s olly közméltánylatnak keresése volna a teendők legeslegesőbbike, hol az igazság szava előtt a legfelhevül-

tebb párták rágalma is elnémul, és ekkép kibontakozva minden kisebbítés szenvedélyből biztos révpartra köt ki az érdem.

A nemtetszésnek s kevés méltánylásnak érzete azonban nem tartóztatott az eszmének szőnyegre hozatalától, valamint az most sem hátráltat annak tán végképi megalapításától is; jóllehet most sem érzem kevesebbé, mennyire fogna annyi és olly sürgető tennivalóink közt illy különöz bélyegü kísérlet visszatetszeni soknak, sőt nem egy által a legméltányosbnak látszó gúny falánkjával is érintetni.

“Hallották már — előre tadom, így fog e dologrul némi szomszéd, sőt tán némi magyar is ítélni — most pantheont is emel magának a magyar! Kár hogy — mind mondják — nem lesz teteje, és ekkép az ott lerakandó nagy emberek rútol meg fognak ázni. Valóban szánakozásra méltó, mi mindenre nem fakad a mai magyar! Hátramaradásai számnélküliek, a tennivalók sora aggasztó, pénze pedig alig van, s most holtakra fordítsa kis tehetségét! hogy bizonyos maguk képzelte, vagy inkább: egyik a másikra fogta nagy emberek egymást tömjénezzék, midőn a magyar földön annyi élőnek még néha rágni

való kenyere sincs. Ez valóban túrhetlen. Vagy tán az indítványozó akar magának szép olcsón és szép okosan nemzeti sírboltot emelni, és előre éldelni az egykori maga rendelte apotheosisának ünnepét; ő, ki mindig időelőttiekrül, józan logikámig a teendők ABC rendéről oktatólag perorál, s gáncsos észrevétel, sőt keserű felszólalás nélkül soha nem hagyja mások eszméit, noha bizony számtalan van, mi csakugyan hasznosb, mint egy temető.” — így fognak szólni, sőt a külföld majmolásával vádolni, nem kétlem. ³⁾ És alkalmasint sok ideig — tán örökig — fog felette közönyös, sőt boszantó vagy szána-kozó kaczajt gerjesztő állapotban tengni az egész, ha ki. nem fejlődik az czélszerűleg ki, s ha mindenek előtt a magyar nem fog jobban kitisztulni salakjaiba! mint eddigelé.

A nevetséges a magasztosnak tőszomszédja, mikép az, mi másutt s más körülmények közt magasztos, nálunk s a mi bonyodalmink között felette aljas lehet; midőn viszont az, mi különösségénél és kiseded kezdeténél fogva ma közönyös, józan alkalmazás által lassanként a legdicsőbbre emelkedhetik.

Kerítsünk be néhány négyszeg öl homoklapályt Pest városának tövében, közel mulattató helyhez, vagy tán a barom- s lóvásárhoz szomszédilag; ültessük be azt ákáczfával, és népesítsük e temetőt máról holnapra minél nagyobb számmal, hadd bámuljon a külföld nagy embereink egybesaraglyázott nagy mennyiségén; vallásra, születésre, polgári hitre azonban illő (!?) tekintettel legyünk, mikép csak egy-színűek, egy családiak s egy véleményűek lelhes-sék ott nyugtokat, azaz csak Róma felkentjei, vagy egyedül a reformatio hősei, vagy végre csupán ó hitűek, vagy unitáriusok, vagy izraeliták s effélék, de csak világért egymással összekeverve ne, lellessék ott rokonkeblű hátramaradtaik hála-sírkövét; s szint ez okbul a nemzetnek egyedül csak tejfele, vagy csupán csak népe leljen itten helyt, mint nem ke-vésbé vagy egyedül szolgálatban voltak, vagy csu-pán függetlenek s mert függni nem akartak, vagy szolgálatot nem kaptak, fogadtathassanak itt bé. — Jeleljük végre asztalokat görbítő, vagy republicai egyszerűség követelésével fűszerezett lakomáink al-kalmaival, egymást Üdvleldei laktársul előre ki, s minden felsőbbség iránti némi alkalmaknál, ha t. i.

rájuk szorulunk, még egészen le nem tett csúszó mászó szokásunkhoz képest, ragaszszuk még éltünkben a Nagyok hosszú czímsorához farkul az üldvleldei virtualitást is, mit ezeknek számosbján, mint sok más megbecsülést, túrni, de az őszinteség pillanatában maga fog alkalmasint legnevetségesebbé tenni, mert világi embernek mi nagy jutalom volna is az eltemetetés, mikor úgy is mindennek vége (!); a nép embereit pedig biztosítjuk kivétel nélkül, mi magától értetődik, és természetesen bevett szokásként a nemzet nevében, annak idején a lehető legfényesb kíséretéről s fogadásról az Üdvleldeben, s ott a lehető legmagasb emlékkőről; vagy vegyünk viszont be összevissza minden hígvelejű ábrándít, minden lágyszívű phantastát, ki sokat akart, de kivinni annál kevesebbet bírt, s legyen csak csordulig megtöltve ezen, a nagyobb érdemnek kitüntetésére szánt hely minden díbdákkal; s maradjon elvégre — mi mind ezeknél magasb szempont — Magyarország in statu quo, dísztelen mocsárjai s undok homok-buczkái, s mi ezeknél több, nemzeti fejletlensége, s szellemi majd pangása majd tulcsapongása közt sat. és higyükel, nemcsak közön-

séges temető válik belőle, de okvetlen — mert követeléssel jár, mellynek azonban semmi meg nem felel — boszantó, sőt kaczajt vagy szánakozást gerjesztő tárgygyá is fajul és sülyed az egész.

Tegyük fel viszont, ha idővel tenger veszélyek és bajak után, mikbül megtörhetlen türelemmel és bajnoki elszánással némileg kibontakozánk, végkép üdülni kezdene vérünk, s a helyett) hogy mosthátadatlan teoriákban, felszínes kísérletekben és irigy agyarkodások és hiu mindegyik akarja vinni a kolompot” féltékenységek közt pazaroljuk el legjobb erőnket, egy lelkes nemzetté forrna mind inkább össze a magyar, melly nemcsak elágzó lelkesedéssel, de az állodalom minden tagját átható köz szellemmel bír, s ha akkor a szerencsésb ivadék elhunyt jobbaink néhányait, kik a kísértet óráiban el nem csüggedének, de örök elbukástul megmenték s mind magasbra emelék a magyart, mirül nemzet szigorúan ítelt, a mindennapi élet elszóró körén túlelve honunk központi hegyeiben már nyugodva lenné: s valljon azt hiszszük, nem fogna az akkor éppen olly szent érzelmeket gerjeszteni minden nemesb kebelben, mintáz most, az istennek nem elég tiszta-

az ármánynak ellenben nem elég erős voltunknál fogva, némi kevés kivétellel ma általánosan véve, alkalmasint a nevetségesnek vagy legalább a felette közönyösnek színében jelenik meg?

Tegyük fel e jobbra fordulást — s kérдем, miért ne tennénk Illyést fel; mert hiszen ha kifejtetési erőnkben s szebb jövőnkben nem bízunk, akkor inkább tüstént dűljünk sírba, minthogy kifejtetési erőnk hihetőségén és szebb jövőnk reményén kívül de legkisebbel sem bírunk — akármiként ábrándozzék is tudja Isten milly elsőségünkről a felszínes albizottság vagy a magát kéjképekben ringató hazai kedély — mivel a Valónak ítélőszéke előtt csak távulrul is mint tökéletessel kérkedni volna jogunk; — tegyük tehát e jobbrafordulást fel, és meglátjuk rögtön, nem olly igen nevetséges vagy közönyös színben fog eszmém mutatkozni, kivált ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, hogy a megbecsültetés illyféle nyughelyei már régi időkben is léteztek, mikor többek közt Egyiptom szigorú ítéletet hozott az elhunytakra!, mitül a jobb ember éppen nem retteg, s újabb időkben több más nemzettel nagy Britannia is milly magaslelkűleg jutalmazza meg a hazáért jól ér-

demlett fiait, hol úton útfélén nemzet-emelte szobrai mutatkoznak az elhunyt híveknek, a hol Westminster tiszteletes boltozati közé a legállatibb sem léphet mély megilletődés és elérzékenyült kedély nélkül; mert ott a költő, valamint a status embere, halálos sebektől elvérzett bajnok, mint nemkülönben a gőzerő szerencsés alkalmazója sa t., szóval: — minden igyekezet, melly isteni szikra által sikerre vagy érdemre fejlett, és ekkép bármilly különös utakon is a haza-, általa az emberiség-, s ez által a mindenségi nek feldicsőítéséhez járult, egyiránt nyeri el nemcsak nyughelyét, de a hazafiak sőt az egész emberiség közmegtisztelését is. — S ha erre figyelmezzünk, ha ezt átgondoljuk, nemde tüstént józanabb színben jelenik meg zsenge tervezetem, úgy hogy valóban, ha a lelki örömök élvezete csak egy kissé van is ínyünk szerint, és istenben s magunkban bízunk, hogy fajtánkból még lesz valami: lehetetlen, mikép a felhoztakat minden legkisebb méltánylat nélkül a nevetségesnek színpadára állítsuk. Minden azonban az eszmének alkalmazásátul függ, mi ha rövidlátólag, a dolog csak egy oldalát tekintve, rögtönözve, s áltáljában szük- vagy igen is tágkeblűleg történik,

lehetetlen, miszerint a mór kezdetben elhibázott, csak szaporán ismét tönkre ne dőljön, vagy legalább virágtalan állapotjából valaha is kivergődhessék; s okvetlen mindenkorra el lesz hibázva az egész. Ámde ennek eszközlése, agy hogy már megindultakor, zsenge korában bírjon némi méltósággal nemzeti temetőnk, nem olly könnyű, kivált ránk magyarokra nézve nem, kik — a vallásos de divatot többé nem határozó törököt kivéve, ki hasonlólag különös becsben taraja jól érdemlett elhunytait — olly szomszédok által vagyunk környezve, kik efféle nemzettemetői eszmék iránt áltálján nem felette nagy sympathiával viseltetnek, s kik a mellett, hogy illyeseket velük született elménczkedésüknél fogva sokszor igen diadalmasan torzzá tesznek, vérünk tán éppen legjobbrait rendszerint felette különczködő, gyakorlati élette éppen nem való léghajósoknak tartják. Eleinte nagy sympathiára tehát nem igen számolhatunk, és azért annál óvakodóbbaknak kell lennünk elhunyt honfiaiink kiválasztásában, mert csak így adhatunk a tárgynak némi méltóságot.

Nagy embereink eddigelé nem igen sűrűn voltak — ha t. i. az éltükben csillogókat s főlhőkbe-emeltek nem akarjak nagy emberekké összekeverni — s nem azért, mintha a legnemesbre, legdicsebbre kevesebbé volna fogékonya magyar, mint az emberiség akármelly faja; hanem mert részint eltörpített nemzetiségünk-, részint kiseded körben pangó szabadságunk- s köz-szellemünknek ehhezképest parányi, vagy jobban mondva, semmi voltánál fogva, osak felette kevésnek kebléből csordulhata fel a polgári erénynek azon minden figyelmet magára vonó varázsa, mellyben annyi magyar dús, csakhogy alkalom, illő mező és összetartás nélkül a legmagasztosb lélek is hervadoz, vagy emberi tana és közméltánylat s köz háládat nélkül egyedül saját keblében, vagy legfeljebb hívei szűk körében leli erényeinek jntalmát. — Ha azonban semmi nem illik is nemzethez kevésbé, mint a saját dicséret, mint maga magának főlhőkbe emelése, mert ám tegyék, vagy inkább tehessék ezt idegenek: azért más részről igazságtalanoknak sem kell lennünk magunk iránt; miszerint, ha jól emlékezem, Virág Benedekkel bátran el is mondhatjuk: hogy ha nem vala is érczemplékre érdemes honfiaink-

nak száma eddigelé felette nagy, egyszerű hálaemlékre mégis egynél már sokkal több érdemesítő magát.

Óvakodó, minden indulatot s egyoldalúságot kirekesztő választással, tehát már most úgy indíthatjuk meg a dolgot, hogy az már zsenge kezdeténél elég méltósággal bírjon, az okvetlen rá czélzandó gúny ás kaczajnak nemcsak elnémitására, de visszalökésére is, s pedig azokra, kiknek semmi közök a dologhoz, vagy kik elménczkedéseikkel azért iparkodnának saját alacsony állásukra levonni azon mezőt, melly csontaitkul alkalmasint mindig szeplőtlen marandand, mert belbecsük vajmi könnyű voltát maguk előtt sem titkolhatják el.

A tárgy tehát éppen nincs napirenden kívül, s haszna több, mint első pillanatra mutatkoznék; mert gondoljunk csak olly helyet közel fővárosunkhoz, hol könnyen megfordulhat minden magyar, hol azoknak hamvai egyesítve s méltányolva volnának, kik emlék nélkül annyiaktul felejtve, sőt rokon híveiktül is csak ritkán említve — mert hiszen illyen a gyarló ember — most elszórva feküsznek a hon minden részeiben, hazánknak azon derékei, kik nemzeti életszikránk elalvását gátolák s azt magasbra fejték,

kiket minden magyar, ismer és tisztel, de én ez alkalommal nem kívánok megnevezni, s ugyan kérdem, nem volna-e az élelet, távol az élet zajától magunkba vonulva, a hely színén rebegni hálát hazánk elhunyt hősei felett; és nem volna-e hasznos a lelki örömök illy magasztos élvezetivel mindinkább megismerkedni és azokat megkedvelni, mi által nem egy minden szépre és jóra fogékony de még tétova köbei, ha nem is rögtön, de lassanként bizonyosan megnyerné azon — hazát és ekkép az emberiséget feldicsőítő — irányt, mellyel a megbecsült árnyak tartának éltükben, s melly nélkül, akárki mit mond, sem igazi becs, sem valódi üdv e világon nincs? Képzeljük ezt egy kissé elevenebben, s gondoljak csak, milly gyönyörű lelki benyomást tenne az sok csak most éli tavaszát hazánkfiára, ha nemzetünk virága, vagy inkább lelki kivonata legalább testileg így egyesítve s könnyen felkereshetőleg lelné nyugtát, és az életben félreismert, félreértett, nem méltánylott, sőt gyűlölt s üldözött, és nemcsak testi nyomorúságtul, de az elszigetelésnek erkölcsi kínjaitól is szívetörött, de még is utolsó leheletig bajnokilag vívott, végre itt nyerné a megismerésnek s há-

iának noha bár késő, de azért annál inkább megérdemlőt! koszorúját: ugyan kérdem, nem szállna-e sok, a legdicsőbb igazságiszonyjal tölt, de vérenek és első felfogásának parancsolni nem tudó igazságtalan magába, s olly könnyen elítélné, kárhoztatná-e az élőket, kiket könnyen fel nem fog, mint az ma olly mindennapi, ha napról napra mindinkább tapasztalna, hogy tán nagyobb számmal érdeemesíti a félrevezethető, de elvégre igazságtalan lenni nem tudó nemzet, ez utolsó jutalomra az éltükben kévéssé méltánylottakat, sőt üldöztek, mint azokat, kik fény és tömjén közt élték le napjaikat? S ha efféle tapasztalatok által lassanként a nemzet minden tagjában szokássá válnék embert könnyen nem kárhoztatni, s tetteire, bármilly különösöknek sőt visszásoknak lászassanak is lenni azok, tüstént a hazaárulás bélyegét nem sütni: ugyan kérdem, ha nem vétetik kétségbe, hogy szép példák s a mindenben győző igazság kedvéssé tétele által van megvetve a nemzetek legtartósb alapja; ugyan kérdem, minden haszon nélkülinek, vagy csak közönyösnek mondhatni-e tervem minélelőbbi kivitelét? — Úgy látszik, nem; mikép legalább az én felfogásom s

már többször nyilvánított nézetem szerint egyedül árral lehet szó: a legsürgetőbb tennivalók, az életkérdések során áll — e eszmémnek tüsténti életbe hozása, s valljon nem volna-e józanabb, sőt száraz igazságilag helyesb is, mind a felállítására szükséges költséget, mind az arra megkívántaié fejtörést s időt valami sürgetőbbre, az életbe inkább vágóra fordítani.

E körül forog, azt hiszem, egyedül a kérdés; mellyet én ím ekkép oldok fel: Miután egyeseknél soha nem időkünti, sőt néha, mikor veszély közelít, a teendők lehető legsürgetőbbje, végakaratilag rendelkezni, s ítéletem szerint gyáva az ki; ha csak egy hfi cseléd számára rendelkezhetnék is, ezt elmulasztja; úgy tartom, hogy szint ekkép népnek is, ha meg tudja becsülni magát, kell rendelkezni jövője felől, habár ez egyedül jobbainak megtiszteltetéséig terjedne is, s annál sürgetőbben, minél inkább áradozik körülte veszély.

Ha tehát akkor, midőn Kelet Népe című munkám jött világra, a teendők sorába állítám egy nemzeti Üdvlelde felállítását — mert kivéve törvényeit s netaáni szerződéseit, ugyan mirül rendelkezhetnék nem-

zet végakaratilag egyébként? — azt ma annál kevessebbé mulaszthatom el, ha előbbi és mostani szavaimmal tökéletes következetlenségbe jeni nem akarok; minthogy ha két évvel ezelőtt csak sejtém a közelítő veszélyt, most tökéletesen látom, milly aggasztólag bonyolódik honunk a legveszélyesb szírtek és zátonyok közé mindinkább, és ekkép ha akkor tartám a tárgyat napi renden levőnek, azt most természet szerint a legsürgetőbbek közé kell soroznom.

Bocsánat, ha magamat annyiszor hozom fel, s azt most ismét teendőm, mi által — agy szólván — kizárólag magam kényszerítem magamra némi oldatokra! az autobiographiai sújtásokat; ámde némiekül nem szólhatok tán igen nagy eltérések nélkül, mikre most sem idő sem hely, ha csekély személyemet nem szövöm a mondandókba némileg. Engedékenységért esedezem tehát; a netaláni sújtásokat pedig törni fogom. — Már éltem tavaszában sokszor fájdalmasan megilletődve tapasztalám, hány, más-kép derék vagy legalább deréknek tartott ember hal

el minden rendelkezés nélkül, s milly kigázolhatlan egybebonyolódásokban, sőt néha milly késerű inségben hagyja ez átal hozzátartozóit sőt vérét hátra. Alig voltam is ezért húsz esztendősnél több, s már megírom végrendeletemet, jóllehet akkor minden csepp véremben érzém, milly messze állna tőlem még a halál, se nőm se gyermekem nem vala, és azon egy pár cseléd, ki körültem forgott, sem követelheté igazság szerint valami nagy jutalmat vagy holtigi ellátást tőlem. De éppen nagyobb útnak készülék, s így gondolám, tegyünk ebben is rendet. — Az akkori végrendeletemet aláírók azonban módnélkül lekaczagtak. “Tán azt hiszi, már megkell halni?” Így szólt egyik; “Micsoda gondolat most testaméntomot írni?” — így szólt másik, és így tovább; midőn egyet sem véve ki, mindnyája az egészet egyedül valami különczködési szeszélynek, vagy túlságos vallási hajlamba esés következményének tartá. Ámde én már akkor is felette jól érzém, mikép ez esetben én a különcz vagy inkább a bevett szokáson künti, állnék az igazi szabály mezején, s a bevett szokás szerintiek állnának azon kün. — 1830-ban az országgyűlésen, miután több ízben tettem változásokat vég-

akaratomban, azt az országgyűlésnek vagy hatvan szinte leglelkeseb tagjai által ismét aláíratám, s pedig annyiakkal egyedül azon okból — hiszen üt is elvégezhetette volna — mert remélni szerettem, hogy efféle példák által tán némi fordulatot fogna nyerni azon, ma éppen agy mint azelőtt divatozó gyönyörű nonchalance, melly szerint nem egy, sem övéire, sem híveire egy perczig sem gondolván, valóban néni igen különben mint állat, mai ki a világból; ámde, tisztelet, becsület, de igazság is, némi keveseken kívül, kik példákra nem szorultak, mert azokkal magok mehetnek elé, a nagyobb rész a felhozott alkalomnál szintagy kaczagott s gúnyolt, mint mikor harminczegy évvel ezelőtt írtam legelső végakaratomat, s szinte különczkedésnek, vagy már a kereszthez csúszó mászó bűnös ez életben annyiszor tapasztalt fogásának tartá; mert hogy csak egyet is, ki azelőtt nem rendelkezék, az adott, és azt hiszem, nem legroszabb példának utánzására cselekvésem birt volna, valóban nagyon kétlem.— Kicsiségnek látszik tán a dolog, de engem felette elszomoríta, mikép csak kevesen fogák fel, czélom mi volna; elszomoríta, buba sülyeszte pedig azért,

mert lelkem legbelsőbb rejtekéből szólva, csak bajjal hiszem, hogy olly népből valaha sok lehessen, mellynek legkitűnőbb tagjai is olly szórakodottságban űnekés olly kevésbé magukba térvék, és ennél fogva olly kevésbé szilárd elvek emberei, mikép napot nap után láthassanak kelni s alkonyodni, a nélkül hogy hátramaradó vérük- és híveikről rendelkeznének. — Lehetnek s vannak mindenben kivételek, nem akarom tagadni; de azért általánosan soha sem hiszem, hogy azon egyénnék, ki hátramaradó vér- és híveiről — ha ebben módja van — nem gondoskodik, egyéb emberi kötelességei is felette nagyon, s nem csak fitogtatásként de valódilag feküdnének szívéen, vagy azok felfogása jól elrendezve ékesítné fejét. Olly honban pedig, hol a lakosok nagyobb, vagy legalább kitűnőbb részében nincs tökéletes tisztában és mindig éberségben, azon kötelességek summája, mellyek teljesítése nélkül bizony here vagy bitor fényű az ember, ott nemzeti becsület és dicsőség ugyan soha nagy magasságra emelkedni nem fog. Hiába esküszik is nekem azért bazafiui érzetről, fejedelem iránti hőségről, honszeretetről, barátsággrul akárki is, nem hiszek neki, ki állatként

képes hátra hagyni, s minden .ellátás nélkül a kétes jövőre bízni véré, vagy csak hívét is. — Illyés Csak fény, taps és haszon végett, vagy változó ingatag szenvedelmek után cselekszik, és nem azon soha nem változó kötelesség elve szerint, melly ma is csak arra hevít, mire lelkesíte tegnap, s öröklég csak azt fogja parancsolni, mit parancsol ma, s mi néni egyéb, mint: add meg a fejedelemnek, mi a fejedelemé, s le az Istentől kezdve a természet minden alkotjának a magáét. — Végre 1836-ban a pesti Casinóban újra megpendítém a dolgot, és az e könyv végén ⁴⁾ szám alatti jegyzetben látható aláírást kezdém meg; mert minél többét forgattam belsőmben a tárgyat, s minél nagyobb vágygyal szondáztam, sóvárogtam honunk egykori magasb és dicstélőbb állása után: annál inkább nyilvánult előttem fel, hogy boldogságra, díszfokra és hatalomra csak úgy virulhat és emelkedhetik nemzet mindinkább, minél több fiaiban él s gyümölcsöz az emberi kötelességek összege, mellyek azonban olly szórós lánczolatban állnak egymáshoz, mikép egynek elhanyagolása által Csorbát nyer az egész, s hatásának mindén varázsa rögtön semmivé lesz; misze-

rint ki nem hű rokon, bizony nem is. lehet hő hazafi, és ki nem hű embertárs, nem lehethű barát; és ehhezképest ki hátrahagyandó vére és hivérül nem gondoskodik, annak hazához és fejedelemhez vonzó hűsége is, ha nem színlett, legalább kétséges; mert hiszen Ő egyedül ingatag szenvedelemből, s mert kedve éppen agy csösszan, vagy haszna végett hű, és nem azon polgári erénynek parancsa után, meily nélkül soha nemzette nőin virul nép, sőt az egykor legerősb nemzet is, ha annak szavon többé nem hallgat, végkép szolgaságba sülyed, vágy vad csordává fajul.

Azonban e próbatétnek sem vala nagy sikere; mert azóta néhány elhunyt, saját aláírásának daczára sem rendelkezett, és ekkép nemcsak a polgári kötelesség sommája ellen vélkezék, de részletileg is, mert még csak írott szavának sem lón ura. Egyetlen egy⁵⁾ kezdé meg, s nem hiszem, példáin vagy aláírásának következtében, de elv szerint é ránk nézve szomorú, de őt tekintve felette dicső sort; kiről azonban később.

Tudom, nem egy, felette nagy kicsinkedést, szűkkörű pedantságot fog mind ebben találni, és kivált Magyarország körülményeit tekintve, hol szinte minden, más világra indulónak megvannak örökösei, és ekkép indignatiom úgy látszik csak azon keveseket érintheti, kik örökösök nélkül lépnek a világból végrendeletien. S igaz, ha kivált híveinkről felejtkezünk s felejtjük azt is, mi-kép végóráiban szokta azt nyakra főre teljesítői nálunk legtöbb—mi által, azt hiszem, eléggé elvan Ismerve a dolognak kötelességben, sőt lélekben járó léte — minek eszközlésére én az élet higgadtabb pillanatinak használatát javaslom; igaz, mondom, ha ezen kicsiségekről (!) felejtkezünk, valóban nem olly igen nagy bönösök színében jelennek meg az általam sújtott jó lelkek! de viszont én mutatkozom kicsinkedőnek.

Szabad-e azonban illyesekről megfelejtkezni, s mindenben s mindenkor a középszerűség sarai közt tengeni; ezen utálatos elemben, melly közt annyi magyar olly édesded és magával olly annyira megelégedőleg fetreng? Minden a felfogástul függ. Ha ki már kielégítve érzi lelke vágyát, mivel az állatnál

egy kissé magasban áll, mert hiszen ő főtt, az állat ellenben csak nyers eledellel él, ő ruhában, az állat a nélkül jár: ám legyen hite, vagy inkább hitetlensége szerint, s gyarapodjék, hízzék a hon dicsőségére és a férgek nagy örömére, mennyire bírja. Ki azonban, és bizony mondom, nem ábránd! és kivihetlen, de az emberben létező perfectibilltas s kivált a magyarnak jobbra növekedő szelleménél fogva, bizonyosan elérhető magasb minták után sóvárog, mind egyéni, mind családi, mind nemzeti tekintetben utálattal fordul el minden középszerűtől, és ennek undok körein túlemelkedni leszen minden leheténe feladata.— S ugyan mi most élő magyarok, egy újabb szellemibb iskolának tanítványi, mi csak félig meddigi magasságra szondázunk emelni honunkat? mi egy kimúlándó fénynyel, mellyet ránk mint plánetára más nap lövel, már beérjük? s mind azon nemes hév, mellytül keblünk dagadoz, s melly megvívásra szinte a lehetetlennel elég erőt látszik lövetni ereinkbe; kérdem, ezen szent hév, mint nyári hőség-okozta szomjúság, a mindennapi szűkkörű éledelek pohara által már egészen el legyen oltva; s egykori nagyságunk képe, melly lelkünkben olly

gyönyörteli biztosságban élt, és azon újjászületési szent hit, mellynek szárnyain a legmagasbat véltük elérhetni, csak magunk-alhotta phantasmagoriának, egyedül gyermekkorunk szappanbuborékú bohózatának mutatkozzék?

Nem hiszem. S bár éltem forogna kérdésben, még sem hiszem. Mert él bennünk Isteni szikra, s láthatólag bővül és terjed mindinkább. Nem, nem; a középszerűség ideje nálunk hála az ég már lépereg, mert legyen megpendítve a szépnek, a dicsőnek beteli hangja csak egyszer, s találjon fogékony kebelre bár hol: s az anyagi élvezetet akár egy tengerében úszszunk is, mind nagyobb vágytól hevüend lelkünk, igazi hazánk, a lelki örömök hazája felé.

A polgári erényeit egyikét se hagyjuk ennél-fogva parlagon, és ekkép vérünk- és híveinkrül végrendeletileg is gondoskodjunk; mert csak akkor érhetjük el, a lelki örömök hazáját, vagy más szavakkal: csak akkor emelkedhetik vérünk nemzetté, nagy, virágzó, dicső nemzetté; ha mindenki, vagy legalább a nagyobb szám él polgárerényileg.

S ha ez egyesekre nézve áll, ugyan kérdem, ha a középszerűség saraibul nemzetileg is kibontakozni öszintén vágyunk, és semmit, de legkisebbet sem akarunk elmulasztani, mi nemzeti kifejlésünkre szolgálhatna s bennünket méltóbb fénybe állítna, valljon miért ne alkalmaznák, módosítva a módosítandókat, a szőnyegen levő kérdést vérünkre is az által, hogy még díszesb örökösödésben, mint a mi-lyen ránk szállott, részesíthetjük azt, legalább elhunyt s elhunyanzó jobbainkért gondoskodva, hamvaikat egy tisztes helyen egyesítnők. Ugyan mi ebben a különös, mi a gúnyra méltó? — Úgy hiszem, semmi; sőt nekem úgy látszik, hogy valamint egyesre nézve a teendők legsürgetőbbjei közé való, hátrahagyandóirul rendelkezni, s nem azt illeti a gúny, ki így cselelékszik, de azt, ki itt különczséget lát: szintúgy nem téhet nemzet, kivált a magyar, melly csak most üdül, és mellynek nem egy tagja él az aprés moi le déluge ⁶⁾ gyönyörű themája szerint, semmi sürgetőbbet, mint rendelkezni jobbainak hamvairul minél-előbb; s most annál inkább, mert nemcsak pillanatai drágák, hanem mert alkalmasint nem sokára a legnagyobb veszélyek közé bonyolódik, és ekkép ha

nem használ is, legalább nem árt, e tekintetben is rendben lenni.

Szánakozva bámulok az Istenhez soha nem térőn, ha túl nem becsöli magát s végig következetes marad; bámulom erejét, de sajnálom a legfőbb jóvali rokotalansága miatt.— Utálatra méltónak tartom ellenben az istentagadót, ki azonban veszély közt szepég, és kereszthez borul; és előttem csak az látszik talpra esettnek, ki főkép csend és béke közt naponta felemeli lelkét a legdicsőbbhez, veszély közt azonban tán rövid fohászon kívül, semmi hosszas és panaszló litániát soha végperczig nem intőnél.

Rendelkezzünk mi tehát ennélfogva nemcsak egyéni- de nemzetileg is, midőn még aránylag csak felette kicsi haboktul hányatunk, s a nagy veszélyek küszöbe tölünk még távulabb, t. i. most, s pedig egy cseppet sem azért, mintha szerencsés ki menetelen lágyszívéleg s előlegesen már kétségbe esnénk, s már a „legvégsőkben“ éreznők magunkat; hanem hogy e tekintetben is rendben lévén,

asszonyi elgyengülések- és panaszokra ne fakadjunk, erőnket ez által ne fogyaszszuk a megvívás óráiban, de elszántan vagy verjük vissza a ránk idézett veszélyeket diadalilag, vagy bukjunk a mindenség feneketlenségibe panaszlan.

Saját felfogásom szerint — mint ez az előadotaktból, úgy gondolnám, elég világosan kitűnik — egy nemzeti temetőnek felállítása tehát — mert törvényein, szerződésein kívül, mint mondám, ugyan mikép rendelkezhetnék nemzet magáru! máskép? — nemcsak a lehető legsürgetőbb tennivalók, de egyenesen az életkérdések során áll.

Felfogásomat azonban senkire sem óhajtóm kényszerítói, s egész kiterjedésben tudom méltánylani másoknak a fenforgó tárgy körüli véleményét is, s annál inkább, mert az életkérdések józan sorozata, a teendők valóban legkényesbire. Bizonyosan sem Kelet Népe című munkámban, sem ez alkalommal nem hozom ennélfogva az üdvleldei eszmét szőnyegre, ha másoknak a dologhoz csak egy garassali hozzájárultát, vagy idejük s fáradozásaik csak egy kissé hosszabb s nagyobb adóját, mint a mennyivel például a Mátyás szobra jár vagy már járt, volna okom követelni.

Én sem pénz, sem idő-, sem különös fáradság áldozatot senkitől nem kívánok, senkit ez iránt nem unszolok; mert nekem nem kell más, és esedezésent egybefoglalatja nem egyéb, mint a közönségnek, eszmémet pártoló erkölcsi hajlama, egy kis jó tanács, s ő most legközelebről egybegyűlendő országos rendek néhány órai működése. Ebből áll az egész. — Már mi a helyzetet illeti, azt e célra saját pénzemen, azt gondolom felette alkalmas helyütt a budai hegyekben, ha tetszik, tüstént beszerezem, s azt a közönség szabad rendelkezése alá bocsátom. A helynek megszerzése körül tehát semmi gond, legalább azt hiszem, mert a megszerzendő hely mind elvonultsága mind magassága tekintetében tökéletesen látszik mai körülményeinkben megfelelni a célnak. Mai körülményeinkben, mondom, mert ha például Kosciuszko volna köztünk, kinek szinte kis hegyet emelt a lelkes lengyel, min — azt hiszem — senki a világon, még a földileg legerősb sem mert kacagni: akkor közelebbi pontot, például Sz. Gelért hegyének pázsitos részét is e célra alkalmasnak, sőt sokkal alkalmasbnak lehetne mondani, menynek fekvése, a központi várost tekintve, igen

kies, és érdekes szép emlékekkel feldíszesítve, még sokkal kiesebbé válnék. Miután azonban Kosciuszko köztünk nincs, kit minden színű egy test-, egy lélekkel nemzeti hősnek tartana; vagy ha volt volna is köztünk Kosciuszko, irigy versengéseinknél fogva, s egyedül mint párt embere jelenne mostanság még meg, kit olly arányban piszkot egy rész be, mint a melly arányban a másik felistenít; miután, mondom, eddigelé inkább csak illyféle egy részről bepiskolt vagy legalább nem méltánylott mártírokkal bírt honunk; s fejletlenségünk-, s ebből eredő viszálykodásink- s egybebonyolódott körülményeinkhez képest egy darabig még alkalmasint csak illyfélékkel fog dicsekedhetni, kiket vagy az egyik vagy a másik rész kínozott és kínoz, s kik ekkép holtuk után szenvedelmes embertermészetileg számtalan kebelben legalább egy darabig szálkát hagynának hátra, ez okbul tán elvonultabb, távolabb helyzet az alkalmasb, t. i. ollyas, mint a milyent a budai hegyekben letem, s ha alkalmasnak találtnék, megszerezni kész vagyok, melly ha mindenünnen látható, s a határban mindenen tulemelkedett is, még is olly félrevonult és olly elszigetelve áll, mikép igen is közel, vagy úgy szólván

útban s mindig szemközt létele által irigységi vagy boszantási tárgy- és tövisként senkit se nem bökdös, se nem sért. — Kopár a hegytér ugyan, de egykor, mikor a mindent pusztítani szerető, és a fanemmel is engesztelhetlen háborúban levő magyarországi lakosnak baltája még nem juta oda, lombos tölgy rengeteg lehete, és ekkép, ha a kisdéd makkot s a t. senki el nem gázolja, s e tekintetben is, t. i. a fanem kímélése ügyében jobbra fordul, és maga magának legnagyobb hasznára a faültetők iránt szent pietásra olvadoz a magyar, idővel ismét csend- kéjt lehelő tölgyessé válhatik. Meredek a hely, igaz, de annál jobb, mert annak színére mámoros nem juthat, hol pedig istenileg sóvárgunk felhevülhetni, oda minden földi ittasságból kiébredve, egyedül józan állapotban szabad lépnünk, minthogy a testnek kéjbilincsei és ezer szórakodásai közt, hiába törekszik a lélek csak egy kissé is magasbra emelkedni a mindennapinál. A helyzet körüli kérdés, melly ellen alig lehet valami elfogadhatót felhozni, s mi több, mellyen kívül aligha alkalmasbat találhatni, tehát már meglehetősen tisztában van, habár egészen még eldöntve nincs is; mert hiszen tán még is lehetne alkalmasb

helyzetet feltalálni, például a Sz. Gellért hegyét, mely egy mártír után nyeré nevét, és ekkép nem egy politikai vagy közvéleményi mártír felfogadására volna ez okból is alkalmasb; és e mellett a legkiesb jóllehet komoly időtöltési sétául aránylag olly igen könnyen lehetne elrendezendő.... mi egyébiránt maga magátul valamikép csak el fog rendelkezni, feltéve, ha némi hajlamot bizonyít a közönség a felhozott eszméhez, s kivált ha a szép nem, hazánk hölgyei, nem különözik e kérdésben is magukat némileg tőlünk el, mint — fájdalom — azt annyi másban teszik; mert fogékony kebel s a község hajlama nélkül, jobb, maradjon el az egész. Én azonban szeretem remélni, szeretem hinni, mikép ha nem is tüstént, csak egy kis idő leforgása után, némi méltánylást még is nyerend eszmém; s azért ezt feltéve, egyenesen, mint már fentebb érintém, jó tanácsért esedezem, mit tán úgy nyerhetek leginkább, ha itt az eszmének gyakorlati alkalmazásával hozom elő javasló vagy inkább indítványozó nézetimet, s mindenki, ki jobbat tud, szíves a sajtó által nézetim eligazítására szólalni fel.

Gyakorlati szempontból tekintve, agy látszik, két fő sarkon fordul az egész. S pedig előszer: a kitűzött méltánylás kit illethessen, s arra az illető mi módon érdemesíthesse magát? s másodszor: ki legyen az, ki az érintett illetőséget, valamint a szerzett érdemeket elitébe?

Kimerítő e két kérdés körül nem lehetek; de lenni nem is kívánok. Nem lehetek, mert egyéb munkáim céljátul igen eltávoznám; lenni pedig azon okbal nem kívánok, mivel jobbnak tartom, ha minden előelfoglalás nélkül szabad vitatkozás mezején tisztul ki s határoztatik el ezen nem mindennapi Agy; mikép egyedül fő vonások-, és határozatlan eszméként kívánom is az itt darabosan előadandókat vétetni.

A kérdésben levő méltánylás csak azt illethetné, ki jó sikerrel járult a .magyarnak szellemi és anyagi kifejtéséhez. A seraphi szív tehát, minden cherubi ész nélkül, vagy más szavakkal: a tiszta jó szándék még nem volna elég érdem s a t. — Vallás semmit sem határozna, s arra, bár a most ismertek körén túl fekünnék is, legkisebb tekintet sem vétetnék; mert tán szorgosan kellene kerülni azon szánakozásra méltó elbizottságot, melly szerint nem egy, úgy

szólván istennek nevében gondolja megjutalmazhatni embertársát, s egészen felejtí, hogy ember esek emberileg, csak földileg jutalmazhat Nem is lehetne ennekokáért az a legtávolabbi kérdésnek is tárgya, ki miként állott az istenekkel, s győzött vagy bukkott-e, mikor belsejében megvitt a jó a rosszal, mint-hogy ezen harczoknak földi tanítja nincs, és ekkép láthatatlan bírák elibe valók; valamint az anyagon tulemelkedett is csak tisztább sphaerákban nyerheti végűdvét A halandó egyedül mulékony emléket állíthat, kedveseiért egyedül pillantás alatt kiszáradó könyökét sírhat; nem szabad ennekokáért bitorolnia felsőbb hatalmak tisztét, kik előtt egyedül nyiivá-nyulnak fel a vesék titkai, és ekkép egyedül arról lehet ítélnie, mi érzékeire hat, s azt jutalmaznia meg, mit ember embertársának javára művelt. —Jól-lehet hervadó azon koszorú azonban, mellyet ember fon ember halántéki körül, s szellő hordja el a csont-jaira ezrektől vitt halmot, sőt az örök valóságához mérve, még Egyiptom pyamisai is alig élnek egy pillanatnak szűk körén túl; azért még sem megy soha is veszendőbe, mit, isteni szikráiul felhevítve, ember embertársának felemelésére vagy az egyetem

feldicsőítésére tett, csakhogy az üdvnek jutalmát nem osztogatják halandók, de egyedül istenek.

Külön fajnak, vérnek s nyelvűek közt sem kellene, mint gondolnám, különbséget tenni s elválasztó falakat vonni, mint előlegesen, mikor még endyire nem fejlett ki bennem az eszme, valaszándékom; mert ha ki nem magyar is, miért ne érezhetnének vele legőszintébb sympathiát, miért ne sorozhatnánk őt legvalódibb hálaérzettel jótévőink közé, ha felfogván nemzeti kifejtésünk s nemzetiségünk szent ügyét, segédkezet nyújtott volna vérünk kitisztítása s felemelése körül; hiszen nemzetiség ki nem zárja az emberiséget, mint viszont ki sóját vérehez valóban hű, nem kevésbé hő az egész emberi családhoz is, mert kifejlett nemzetek lépcsőin emelkedik magasbra az emberiség; valamint a derék nemzet sem egyéb, mint sok derék polgárok öszvege. S onnan, mert mindenek előtt imádja hazáját a szebb lelkületű, nem következik, hogy legkisebb gyűlöletet is kelljen keblében azért más nemzetűek ellen táplálni.

Születési lépcsőzetrül egy szót sem szólok; mert azt hiszem, ki legerősebben hinné is a külön osz-

tályok elkülönzött voltát az emberi boldogságra nézve általában, vagy még némi népek közt szükségesnek, még illyes sem fogna illy elválasztások mellett, az elhunytak mezején felette nagy buzgósággal harczolni s heveskedni.

Minden egyoldalúságot s minden rögtönzést egyiránt és felette féltékenyen kellene kerülni, nehogy pártszint nyerjen a dolog, s pillanat-okoza felhevülésben tán olyan is emeltessék a megjutalmazásnak szánt helyre, ki arra érdemetlen, s ekkép nem odavaló. Már ha ez kellő cs elégséges figyelembe nem vétetik, igen könnyen megtörténhetnék, hogy egy vagy más párt, melly éppen, habár csak pillanatilag is, egy kissé több erővel bír, kedvenceit, bálványait rendre mind behozná, és ez által vagy mindenkorra elaljasítaná, az egyedül a valódi érdemnek, s nem a hatalom- s a népittasságtul felemeltnek megjutalmaztatására szánt helyet, vagy azon felette kellemetlen helyzetbe szorítaná a jövőket: azt Augias istáiéiként néha kiseperni kénytelenítetni; mik által egyiránt ketté volna törve a dolognak szellemei bája s varázsa örökre.

Ennélfogva tán legalább egy évet, vagy még hosszabb időt is be kellene várni, mielőtt elhunytak

ebbeli megjutalmaztatását szőnyegre volna szabad hozni; előrül pedig, akármicsoda esetben és bármily különös körülmények közt, de csak legtávolabbról szót is tenni tilos lenne.

Nemzeti részrehajlatlanság s nemzeti méltóság fényében kellene állani a megjutalmazásnak, milyet ha nem visel, a legérdemesb, a legdicsőbb is, emeljenek emlékére bár márvány- sőt éroz-szobrot, mindig, vagy legalább felette könnyen a pártkedvenczek sorába süllyed. — Illy esetben van többek közt Kisfaludy Károl, Virág Benedek, Kölcsey, sőt nagy Corvin maga is; minthogy nem a nemzet s nem annak megbízottjai, de a három elsőnek a szent barátság rakott, a magas fejedelemnek pedig a nemzet nevében szólani és kegyeket osztogatni szerető felekezet törekedik emelni szobrot. Párt bálványainak, egyedül párt felmagasztaltjainak mutatkoznak is ezért az elősoroltak, jóllehet az egész nemzet érzi és vallja, mennyire érdemesek nemzeti jutalom- és hála.

Részrehajlatlanság méltóságában álló nemzeti orgánusra volna tehát mindenek előtt szükség, mint-hogy egyedül illyes által kerültethetik el pártszín, rögtönzés, egyoldalúság, s az alkalmazás mind azon hibái, mellyekbe egyeseknek okvetlen esniök kell.

És ez okbul óhajtnám a legközelebbbről egybe-györendő országos rendek befolyását a dologba, mint fentebb érintém, de csak néhány órai működésileg; mert nekem legalább úgy látszik, többet az úgy is olly annyira s olly fontosokkal terhelt országos rendektől kívánni discretióval nem lehetne, mint: hogy egyszer mindigre nevezzen ki bizonyos birói választmányt, melly jövőre mindig maga magát egészítse ki, s melly tán némi rendszabások, vagy egyedül saját tapintata és méltányérzete szerint, s minden felelőség terhe nélkül járna el tisztében.

A legelső szerencsés választás körül forog — nekem legalább úgy látszik — a dolog léte s nem-léte, minthogy a kiválasztott testület, az érintett tárgyban a nemzet nevében cselekednék. Jó volna-e egyébiránt a kiválasztott testületet tán még is némileg az ország rendéitől függésben tartani, vagy

azt egészen szabadon hagyni; nem ártana-e, ha a kiválasztott de elhunyt bírói tagok helyett nem a testület, de mindig az országgyűlés rendelkezék; az ebbeli választásoknak mi módon lehetne legcélszerűbben végbemenni; a választmányi bírák száma milly nagy volna; továbbá, kiket kellene vagy lehetne azokká választani: egyedül országgyűlési tagokat, vagy tán másokat is; életfogytáig, vagy tán bizonyos évekre volnának-e csak választva adók; végre működéseiket mi módon vinnék a kiválasztott bírák, hogy életbe lépjen az egész s rendesen folyjon?”

sa t; — ezek mind annyi kérdések, miket most a hely és idő szűke miatt fejtegetni nem kívánok, melyek azonban a dolog legmélyebb lényegébe, vagy jobban mondva, annak életébe vágnak, s ekkép minden oldalról s higgadt kebellet kifejtendők, s ugyancsak ámitás nélküli alapra állítandók, minthogy — s ezt soha, kivált a kérdésben levő tárgynál de egy pillanatig sem szabad felejtenuk — a nevetéses a magasztosnak tőszomszédja.

Elég, vagy inkább: bizonyos az, hogy a dolog aljas vagy magasztos kifejtése szinte egyedül a szabad választás sikerén, és a választottak lelkületén

fordul meg; miszerint ha ki jó tanácscsal eléállni tud, s érdeklí őt a tárgy, ám szíveskedjék és mondja: mikép lehetne elintézni e választást gyakorlatilag, úgy hogy a választottak valóban és minden bitor szín nélkül a nemzet orgánnumának tekintethessenek; s aztán: ez utolsóknak milly útmutatások vagy legalább micsoda elvek után kellene eljárni tisztükben?

S im ez alkalommal a dolog mi módoni lábraállításárul egy szóval sem kívánok mondani többet. Mielőtt azonban e czikket bevégezném, némi felvilágításokkal nemcsak a tárgynak, de magamnak is tartozom.

Sok azt hihetné, vagy mondjuk ki: azt hiszi — mint már fentebb érintém — hogy személyemet nagyon is túlbecsülvén, magam számára szép olcsón és szép okosan egy kis pantheont kívánnék emelni, és ekkép még éltemben a hiúságnak e tömjénét is élvezni sat. — Miután pedig ingyen ajánlanék tért, némileg már előre elfoglalnám, felette ügyesen néhány fo-

rintocskáért, a személyein, vagy inkább: csonkáim fölötti bírálkodást; mert hiszen valamilyen illővala, a magyar tudós társaságnak megpendítőjét másod-elnök, igazgató és tiszteleti tagul megválasztania, mire sok előtt nem igen vagyok érdemes: úgy bír a dolog természete szerint a magyar temetőnek indítványozója is szabad belépti jeggyel, saját felemelésére mozgásba hozott Üdvleldéjébe (!)

De nem így! Mert jóllehet senki nem érzi inkább mint én, mennyire roszabbak, felette nagy gyarlóságomnál fogva, tetteim mint tanaim; és bizony senki nálamnál élénkebben nem érzi, mennyi homály, mennyi árnyék fedi lelkemet, s ekkép mind Isten mind ember előtt mennyi engedékenységre van legnagyobb szükségem; azért én a többiektől a fenforgó tárgyban kivételt, nem egypár hold föld ajándokért, de ha mindenemet, sőt szívvéremet kellene is bocsátanom áruba, soha nem fognék követelni, hanem ilyest egyenesen tiltanék, valamilyen tiltom most előre, ha csakugyan életbe lép eszmém, s az engem tulélandók által fontolás alá kerülne becsem; tiltom t. i. hogy a másokra nézve megállapítandó rendszerinti

ítéletet mellőzve, bármilly kedvezésként részesültessem illy megbecsültetésben.

Százsorta boldog, ki szavaival mindig következetes, tényben is ugyanaz mi tggkal; százsorta boldogabb azonban még, kihez az Eumenidák közelíteni nem mernek és ki mint szent, magávali ki-mondhatlan megelégedésénél fogva tisztán sejti, hogy szeplőtlen fog lelke egykor az ő Istene előtt állni (!!)

én azonban,és nem önmegalázási hiúságnál — mi egyéb-iránt szinte sokszor megtörténik a világon — hanem valósággal az általjános emberi s különösen saját természetem gyarló voltánál fogva korántsem ezen magasságon, de azok osztályában mélyen állok, kik az ismert publicanussal Istenhez egyedül így rebeghetnek: kíméld meg uram nagy bűnösödet; az egykor tán előbb mint gondolnók, hamvaik fölötti itélethozókhoz pedig csak így szólhatnak: ha egy kissé több jó találtatik bennünk mint rász, már boldogak vagyunk, mert többel — némi ritka nagy lelkeket kivéve — halandó nem igen dicsekedhetik. Azonban mi engem illet, az a kérdés: fognak-e több jót vagy több rosztat találni bennem? És e szerint legyen kímélet nélkül elítélve, mint akárki más, sőt bírám,

kik tán bizonyos hajlamot érzendnek felém, mert én hozám fel nagyobb s tán egy kissé magasztosb vonásokban az eszmét, bírám, mondom, ébrek és engesztelbetlenek legyenek, mikor rólam leszen szó; mert nem arrul van itt kérdés: — és itt vigyázzunk — Péternek, Pálnak, vagy Istvánnak bőr-és csontját hol takarítsák el — a mivel felemelkedettebb gondolkozása nem igen törődik — hanem az forog fen, hogy nagy crisishez közelítő hazánk derekabbjai, valóságos jobbjai, a mindennapiak és kivált selejtesek sorából kiemelve, egy helyütt legyenek például az élők s a jövők számára összesítve; miszerint, ha még van nemes élet és igazi erény a magyar vérben, e kis becsületi és lelki inger is járuljon némileg hazánk létének biztosításához az által, hogy a selejtes felejtve, a mindennapi elmellőzve, a derek ellenben nemzetileg jutalmazva lévén, mind inkább növekedjék anyaföldünk határai közt, a hazáért jól érdemlettek száma. Mihezképest habár akárkiben — és ekkép bennem is — minden törekedése daczára szolgálni a hont, még is több salak mint kitisztult érez találatnék, és az sülne elhunytá után ki, hogy a magyart tekintve, több káros-mint hasz-

nosnak lett volna szerzője — miről nem ő, de egyedül más ítélné — akkor soha porhüvelybe a sikeres honi bajnokok nyughelyét semmi áron ne szeplősítse; minthogy egyedül kristálytisztasága léténél fogva válhatik nemzeti felviradásunk kérdésében, az általam indítványozott Üdvlelde, bizonyos suly tényezővé; és ékkép egyén, bárki lenne is az, legkisebb kíméletet vagy kivételt nem követelhet, és ehhezképest rám alkalmazva a szabályt, természetesen a többiekénél semmivel különb személyem sem, sőt egyenesen kimondom: inkább büntetésnek, mintsem jutalomnak tartanám, ha éppen általam töretnék ketté az olly szükséges tisztasági báj, s miattam történnék kivétel; mert valóban százszorta nagyobb szeretettel hordom Magyarország jövőjét keblemben, mintsem igen aggódnám, hol fog enyészni agyagrészem. S ha valaki kérdené: mit adnék az egykori üdvleldebeni eltemettetésért? azt válaszolnám: érdemetlenül egy jó szót semmidőn őszinte megismerem, semmi e földön telkemet nagyobb kéjekbe nem ringathatná, mint hazánkfiainak illy hátláját megérdemelhetnem; mert ez annak volna jele — mivel tiszta szándék ezen jutalomra tán még nem

volna elégséges ok — hogy némi kis törekedésim minden haszon nélkül nem párologtak a levegőbe, és ekkép nem kellene ím ezen kínos szavakra fakadnom: “nem egy éjszakán, de éltem legjobb részéit át olajt és munkát veszték.” — És ugyan miért szégyeleném ezt megváltani? Ha mások, s nagy becsben levők, cím, tiszt, hatalom, kínos és effélék megnyerése után izzadoznak, és ez mindennapisága miatt igen nagyon maga rendén van vagy legalább szemet nem szúr, miért kellene nekem azon pirulnom, hogy én viszont kirekesztőleg egyedül vérem egy kis méltánylata után sóvárgok?

Egy vagy más temetőbe lerakatni, semmi;vé-
rünk dicséretét, jutalmát nyerni elhunytunk után ellenben, minden; mert egyedül a többé nem létezők fölötti ítélet a valóban igazságos. Iparkodjunk tehát azt megérdemleni, hadd legyen vérünk jobb része jutalmul, ha emelkedik nemzetünk, az élők és jövők példájára lerakva egy helyütt; ha ellenben bukunk kell, lelje akkor különbség nélkül minden magyar végvigasztalásul öröki nyugtát egyesülten.

S ha most valaki tudakolná: saját pénzbeli kis tehetségem vészét miért nem fordítanám inkább egyébre, mint temető felállítására, holott magam is látszanám sok egyéb tárgyak sokkal sürgetőbb voltát elismerni; s ha tudakolná tovább: mikép untathatnám most a közönséget, melly egyedül életbe vágók után eseng, efféle temetői hosszas fejtegetésekkel, most mikor magam állítása szerint Magyarország pillanatai annyira volnának drágák, — annak így válaszolok: már több ízben s kivált legközelebbrül nem egy által gáncsoltatám, hogy nyomtatványaimat olly drága áron adnám. Ezt — igaz — tevéem s teendem, de nem fukarságbul, hanem azon czélbul tevéem s teendem, hogy e tekintetben is járuljak azon számtalan alapnélküli ferde felfogások némilegi tisztálásához és józan helyreállításához, mellyek egyike szerint nem egy, magának ideálokat pillanat alatt teremtő és azokat ismét éppen olly sebességgel leromboló gyengész illeti gúnynyal azon kereseti mezőt, mellynél emberek közt érdemesb nincs, t. i. a két tenyér és velő utánit; s éppen ő teszi nyavalygó álomkórsága közt s alkalmasint tudta nélkül gyanússá azt, mit szép világban tüntetni elé neki

volna legnagyobb oka, minthogy magának tán egy hüvelyknyi egyéb mezeje nincs, ha t. i. illy (e^{ft} telmi) mezeje van.

“Ne olly drágán adjam velóm s tenyerem munkáját, t. i. könyvemet, mint azt megvásárlani hajlandónak matatja magát a közönség!” —Milly ferde felfogás! és valóban kulcsul szolgálhat némi mai napi népboldogítónak a legkülönösb zagyvalékkal tölt fejszekerényéhez! Az ember azt hinné, illyféle olly oldalrul jő, hol a nagy urasági táblák, bejárhatlan legelők s hagyományként már bölcsőben, sanstravail et sans sueur — fáradtság és izzadság nélkül — talált kincsek, tartatnak nemes, azaz nemesi (!) birtoknak; s viszont a tenyerek munkája nem vétetik nagy tekintetbe, a velőnek működései pedig nem ritkán, kivált ha a közönséges láthatáron egy kissé túlemelkednek, még veszedelmes viszketeg- s irányoknak, vagy kímélőbb ítéletnél fogva bizony csak alárendelt becsűeknek tartatnak. De nem! S mit mondjunk, ha nem ezen oldalrul jő a gáncs, de éppen ellenkezőleg azon oldalrul, hol az emberi méltóságnak, a munkával szerzett becsnek, szóval: hol a szorgalom s állhatatosság által ügyesedett

tenyérnek s kifejtett velőnek mindenek fölötti fénye variáltatik megnelemszűnőleg; mit mondunk illy különös jelenetekre? kérdem. Valóban semmi egyebet nem mondhatunk, hanem hogy némi, az iskolai fenyték alul igen is korán kiszabadult, tán kicsapott ész- és szívben nyavalygónak gyűlölete — nem, de — dühös vaksága minden ellen, mi nálánál magasb és hatalmasb, oll nagy, olly határnélküli, miszerint akármi jőne is onnan, az bár leginkább saját haszna-, becsülete-, sőt üdvére szolgálna is, kivétel nélkül ellenséges érzettel, s ekkép gyanúval fogadtatik.

Ha ki álomban nyert pénzének ura, s hagyományként rászállott birtokát bármi drágán bocsáthatja is áruba, a nélkül hogy őt legtávolabbrul is gáncsolni lehetne, ugyan a sajátnak milly szent színeben jelenik meg a tenyér ügyességének és a velő kifejtett voltának gyümölcse? Nemde? Vagy tán annyira ment már a nivellatio viszketege, miszerint nemcsak a szerencse és véletlen által, de még a legnagyobb fáradozások, és sokszor úgy szólván vérverítéssel nyert elsőségek gyümölcsei is egyiránt osztassanak fel a világ népe közt, miszerint annál magasb pyramis emeltessék a restség és ostobaság

feldicsőítésére. Valóban illykor csak szánakozni lehet, vagy utálattal kell fordulni el.

Istenem! milly tengere mutatkozik a legzavarosb felfogásoknak s leggyűlöltbb szenvedelmeknek, s viszont milly hiánya a jól elrendelt eszméknek, s minden jót, akárhonnan jó is, méltányló hazaszeretetnek, ha némi mostani magashangúak országalapítói theoriája, vagy inkább viszketege és ide oda kapkodása kellő szemügyre vétetik; mikép kötelessége is mindenkinek, személy-kímélet nélkül — mert add meg az Istentűi lefelé a világ minden alkatának a magáét — illy magukat túlbecsülő, s másokat megnemszűnőleg censuráló s mindenbe avatkozó kontárokat, a tanulás körébe ismét visszautasítani, mellybül idő előtt kiszöktek vagy kiestek.

Néhány kevés évvel ezelőtt nemcsak nem adott senki is írott munkáért sokat, sokért tán legkevesebbet sem, de a nemzetnek többsége még szégyennek, vagy legalább nemes emberrel össze nem igen férőnek tartá, észszülemény által nyerekedni akarni; s a pénzért dolgozás s fáradalom inkább csak a nagy-, vagy inkább privilegiált-úrilag becsmérlett mesteremberek, és csak felette kevésbé méltatott kalmárok kö-

reibe tartozónak ítéltetett, úgy szólván, köz meg-
 egyezésként. — Néhány év leforgása óta azonban olly
 szerencsés fordulatra kerül a dolog, hogy nemcsak
 mind illőbb és illőbb tiszteletben állnak a kéz és
 kivált a velői mezőjük után élők, de a jobb mnn-
 kák mellett sokszor még a szalma is elkél csodá-
 latra méltólag.

Már most kérdem: ha én, ki szinte járultam
 ezen örvendetes fordulathoz egy kissé, elveimet fe-
 lejtve régi nagy-úrilag magam szállítám vala becsét
 az észszüleményeknek le, és könyveim ingyen, vagy
 kelendőségükön aluli eladása által ismét a régi divat
 felmelegítésére jártam volna elő példával, azon jó (!)
 idők visszaidézésére, mikor bizonyos Anonymus apo-
 theosisomat ígéré, ha méneimmel ingyen fognék hágatni
⁷⁾; vagy azon még előbbi dicső (!) napoknak, mikor
 drága hazánkban körülbelül csak annak volt szabad
 pénzért könyvet írni, kinek úgy szólván csak rágni
 való kenyere sem volt, mert ki illyessel bírt, annak
 illyest tenni már érdemtelen vala, a tehetősnek pedig
 éppen szegyenére vált; ugyan ha így cselekszem,
 nem jövök-e mind azon elveimmel tökéletes követ-
 keztelenségbe, mellyekkel árnyéklatilag változtatva

annyiszor a hányszor a nyilvánosság mezejére kiállók a magyar közönség előtt már, és mellyek szerint a tehetősök egy fő kötelességének hiszem — ha t. i. a feudális kegyeskedés nagy úri váraibul valóban ki akarunk lépni a polgáriság egyenlőbb terére — mindent kerülni, mi szegénysorsúban azon lealacsonyító érzést szülhetné, hogy birtokát — t. i. tenyere és veleje tehetségét — mélyebbre állítjuk, mint például gyapjúnk vagy borunk beosét; s szinte kerülni mindent, mi őt — ha példánkat követi — pénzügyileg nyomná, ha ellenben nem követi, némileg árnyékba vagy legalább lejjebb állítná. Már ha gyapjúmat nem ajándékozom, sőt áron alul sem adom el, ámde az érte jött pénz részét tán okkal móddal a haza oltárára teszem, miért adnám könyvemet ingyen vagy kelendőségén alul? És ha én ezt tenném, vallon ABC-t — kinek egyebe nincs — nemszorítnám-e némileg azon kelepczébe, hogy példám után egyenesen járva, tán jobban mondva: kényszerítve, ő is hasonlólag ingyen, vagy felette gyér haszonnal sőt veszteséggel adja könyvét, vagy példámat nem követve, mint szükkeblű, mint fukar, a hígvelejű ábrándozók sárdobálásnak tegye ki magát,

kik az újabb, szellemibb iskola híveinek, avatottjainak tartják s mondják magukat ugyan, de semmiről tiszta felfogásuk s megemésztett fogalmuk nincsen, mi az érintett iskola fősarkalatit alkotja, és ekkép e kérdésben is, mint ittás, egy oldalrul a másikhoz tétovázva, a helyett hogy a magyar irodalom felvirágzására célzó működéseket dicsérnék vagy csak helyben hagynák — melly soha nem virágozhat fel a sikeresb szerzők lehető legmagasb megjutalmazása, t. i. könyveik lehető legdrágább eladása nélkül — a helyett vakbuzgóságukban: mindent sült galambként a nép szájába rakni, e kifejtést is csirájában elgázolni szeretnék.

Árulja könyvét bármilly drágán akárki, mi közünk hozzá? Kinek drága, álljon odébb, s írjon, ha bírja, drágábbat; s ha könyvének nincs bece, ám rajta szárad, ha pedig elkél, érdekesb voltának jele, és éljen a sikeres, jó tapintatú fáradozó, és példája buzdítson; ha pedig bőven kinyeré sokkal becsületesben szerzett pénzét, mint azt az életnek, kivált a magyar életnek a kerekeket olly sokszor hájazni szükséges bonyodalmi közt szerezhetni — vagy ez tán nem így áll? — akkor fordítsa a nyert

gyümölcsnek részét, ha bírja és akarja, közvetlen valami köz célra; de illyest is csak csínnyán műveljen, mert ha a nyert jutalmat kiadja egyik, miért ne tegye azt szintúgy másik, s így tovább; mert hiszen miért mutassa magát egyik a másiknál fukarabb számolónak, s ki húzza azon választó vonalat, melly szerint egynek illyest még tenni szabad legyen, a másiknak ellenben már szégyenére váljék; míg megint csak a régi feudális kegyeskedő várnak falai közt fogjuk a feudum minden lealázó kíséretivel lelni magunkat. — Vagy tán az irodalmi pályán is azért éjjelezzon és fáradozzon a közönség jobb része, hogy a közönség fáradni, munkálni és keresni nem szerető részének asztalára, minden egyéb a restséget és tudatlanságot előmozdító anyagi engedmények mellett, mikkel némelly népbarátok, vagy inkább álbarátok mások rovására őt megajándékozni ma olly különösen nagylelkűek, könyveket is ingyen rakjon? Gyönyörű, nemzet kifejtésére a bölcseségnek ugyancsak mély kútfejébül csurgadozó tervezet! — Nem, nem. Mert illyes csak akkor, és akkor is csak egyesült erővel van napi renden, mikor nemcsak kitisztultan fénylik azon, Magyarország

határai közt olly sokáig és olly vastag ködben álló igazság, hogy korántsem a munkátlanság, de egyedül a munka nemesít, hanem teljes virágzásban diszlik az irodalom mezeje is már. Ebbül azonban még messze vagyunk, és ábrándok és hóbortok által oda bizony soha el sem is jutunk, bármikép nyitotta légyen is némellyeknek szemét ki a kelet népe!

Egyébiránt legyen meggyőződése akárkinek e kérdés körül akármi, s bár bírjon több sympathiát a kegyességek és ajándékok, és a közönség tunyább része, vagy többet a hasonló jogok s kedvezések, és a közönség munkálni és fáradni szerető osztálya iránt; én tovább e kérdést ez úttal fejtegetni nem kívánom. Elég az, hogy midőn az irodalmi pálya honunkban anyagilag is hasznosnak kezdett mutatkozni, s ekkép saját iratim is kezdtek pénzt hozni, már akkor feltevém magamban, e nem egész biztossággal várt jövedelemnek részét vagy tán egészét is — mint körülményeim engedendik — annál inkább ismét valami köz dologra szentelni, minthogy nemcsak határozott elvem volna, saját hasznomat mindig összeházasítani a köz haszonnal, vagy jobban mondva: saját hasznomat egyedül a köz haszonban s

nem annak ellenében keresni; hanem mert honunk tehetősbjei közé állított a sors, és ekkép a nagyobb kedvezések mellett, mellyekkel megajándékoza, nagyobb kötelességeket is rakott vállaimra. Illyésekről azonban, a fentebb érintett gyengédség parancsolja okoknál fogva nem szóltam, s most sem szólok, ha mintegy kést nem szegez mellemnek a meggondolatlan hév, és ha a magyar irodalomnak mindinkább elő mozditása végett, jónak sőt szükségesnek nem tartom azon sajnos fallaciáva) homlokegyenest szállni szembe, melly szerint tán példánk miatt az emberben felette könnyen támadó ál-szégyentül kénytetve, hazánk jobb tehetségű és nagyobb szorgalmú, de szegényebb sorsú írónknak csak olcsón, sőt ingyen kellene munkálniok.

Temetőre pedig azért kívánom szentelni irodalmi, s kivált e jelen közlés után háramlandó netaláni keresetem részét mindenek előtt; mert legközelebről végakaratilag nyerém egy jeles elhunynak megkezdett, de be nem végzett, hanem azért még is felette érdekes s magasb lelkületét olly szép világba állító kéziratát, mellyet, azt hiszem, egy felemelkedettebb magyar sem fog részvét nélkül, és tán egynél több fog valódi haszonnal olvasni; mi okbul azt, jóllehet

csonka és nem egyéb, mint egy nagyobb munkának töredéke, minélelőbb közre is bocsátni kötelességemnek érzem, s tán nem hibázok, ha egy jeles elhunytnak munkája által saját közlésem csekély becsét emelve, azon netaláni pénzéről, mellyel nyeregek, jobbaink jutalmára, ha lehet, vagy vérünk egyesítésére szentelem, ha kell.

Mi pedig az unalmat illeti, mellyet temetői előadásom hosszadalma által alkalmasint soknak okozék, most midőn egyedül életkérdések körül illenek s ekkép kellene öszpontosítani minden időt, minden értelmet, minden kiállító tehetséget; ez iránt így mentem magam. Ha ki veszély közt nyugodtabb kebellet s férfiasabb elszánással óhajt élete megmentése körül vívhatni, az gyermekként ne hunyja be szemét, s félénkként ne mámorítsa el eszét, de megbarátkozva a halállal, készüljön a legroszabbra; vagy más szavakkal: az, ki minden emberrel született földi gyengeségén lehetőleg túl kíván emelkedni a veszély óráiban, az számoljon előbb magával, s tegyen rendet. Mit vérünkre következőleg alkalmazok:

Kettős, életbe vágó veszély fenyegeti most a magyart; egyike az — s tán a kisebb — hogy túl-

buzgóságtól hajtva, olly rögtönzésekre kényszeríti képviselőit legelső alkalommal, mikép rommá döfjön a régi építmény, mielőtt egy illőbb laknak még le volnának rakva sarkalati, vagy hogy — s ez a hihetőbb — a számtalan magukat mindenbe keverék indiscretioja által előre és annyira compromittálva lesz minden életbevágó kérdés, miszerint első alkalommal — t. i. legközelebbi országgyűlésünkön — alkamasint lehetetlen leend, mind azt, vagy annak csak legkisebb, legsörgetőbb részét is életbe léptetni, mire, ha van idő, most van vagy soha, s mi ha életbe bizonyos időnek leforgása alatt nem lép, én legalább a magyarnak felvirulhatásául, nem, de még csak fentarthatásául is habár kétségbe nem is esem, sokat nem remélek; mi okbul tehát, ha csakugyan aggódásom nem alaptalan, mi nem sokára kiviláglandik, nem egészen időkünti, a magyarnak is, míg a tizenkilencedik századhoz illő törvények által megírhatja végakarátját, előlegesen gondoskodni legalább sírjául. “Hadd legyen nemzetünk jobb része jutalmul, ha diadalilag menekedünk, vagy vérünk romja végvigasztalásul, ha bukunk egyesítve ott.”

GRÓF
DESSEWFFY AURÉL-től
HÁTRAHAGYOTT IROMÁNYTÖREDÉK
E CZÍM ALATT:

“MAGYAR NYELV ÉS ELLENZŐI.”

Foglalat. *)

Bevezetés.

Nemzeti irány a nyelv dolgában.

Ezen irány indító okai s szelleme.

Általános politikai helyzet.

Alkotmány.

Materiális szükségsek.

Deák nyelv. Tndományossági állapot.

Törvénykedés. Belső igazgatás.

Német műveltség. Királyi Városok. Kereskedés. Ipar.

Jó társaság. Vagyonos aristocratia.

Tót, horvát felekezet.

Befejezés.

*) Nem lehet nagyon nem sajnálnunk, hogy aZ e Foglalat szerint tervezett tárgy részleteket a lelkes elhunyt a két el » csikken kívül nem dolgozhatta ki.

Bevezetés.

Ama rég kívánatos melegség, mellyel századokig tartott tespedés után sorvadozó nyelvünket előbb egyesek és írók, utóbb törvényhatóságok, végvalahára magok az ország rendei is felfogák, sok jó és szép mellett, mit előhozott, néha s egykét helyen egy két tulságra, kelletlen kitörésre s keresztfelcsapásra adott alkalmat. Az ellenhatás, melly minden ujonan keletkező ügyet vár, nyelvünk emelkedését pedig azok részéről, kiket eredet, nevelés, megszokás s tudományos műveltség idegen ajkúakhoz vonzanak, kezdettől fogva fenyegető, már rég ideje, hogy csak alkalomra vár, mellyre elállhasson, résre, mellyen előbukkanhasson. Természetes tehát, a magyar nyelv barátai által itt amott elkövetett hibákból, egy némelly gondolatlanok idétlen félszégéből táplálnia magát, abból venni okot és szint erőre és keserűségre, hogy így az, mi a

kebelek mélyében melegen forrad, közönség elibe állítva, hideg vér és józanság köntösében jeleljen meg. Nem új taktikája a félig legyőzött felekezeteknek, melly szerint íme az ellenhatás szószólói magyár nyelv ügyében, szóban és írásban, tollal és beszéddel, feles számban és nem megvetendő erővel, majd megragadó heveskedés, majd rábeszélő tiszteletes okoskodás fegyvereiben állanak velünk általellenben. A magyar nyelvre nézve — s ezt senki, ki az idő jelenségeire figyelmezett, nem tagadandja — új évkor⁸⁾ kezdődött: az ellenhatás évkora.

Az ellenvetések azonban s a vádak, mikkel ügyünk ostromoltatik, s ezeknek heveségök, sőt még mértékök és irányok is, felette különbözők, épen ugy mint a különféle szempontok, mikből különböző helyzeteikhez képest ellenzőink kiindulnak. Szorosan meg kell őket választani egymástól, s minden megtámadásra külön felelni, nehogy olly nézetek egyesüljenek ellenünk a közös veszély érzelmében, mik egymás mellett soha sem foghatnának megállani, s összeponosodott ostromban forduljanak ellenünk a fegyverek, mellyek egymás ellen valának harczolandók.

Első helyt állanak, kik általjános politikai helyzetünket veszik ellenkezésük álláspontjául, ő szerintek, ha a közlekedés eddigi nyelve, a latin, a mindennapi életből kiszorul, veszedelmeztetni fog a kapcsolat, melly kötleveleink értelmében, közös fejedelem alatt egy igazgatási középpont által az örökös tartományokkal összecsatol.

Mások alkotmányunk aristocratiai szellemére utalnak s a veszedelemre, melly ezt érni fogja, ha a tudás és értelem, és törvényes ismeretek azon kútfejei, mik eddigelé inkább csak egy karzatnak voltak birtokában, az egész néptömegnek nyitva állandanak.

Még mások ezen egész nyelv melletti buzgalmat idétlen hevesedésnek, ifjúi éretlen fellobbanásnak tekintik, egynek az ezer módok közül, mellyek pártolása által bizonyos évkorokban az ügyesebbek az oktalan nép tapsait magokévá tenni s önczéljaikra fordítani tudják. Ők magukat a materiális szükségek embereinek nevezik; nemzeti erő s nemzetiség nekik üres szó, s azok, kik ezen kézzelfogható valóságos szükségek dolgában olly igen elmaradt országban, a nyelvvel mint valami főben-

járó dologgal bíbelődnek, 5 előttök gyenge fejű, legfeljebb is sajnálkozást érdemlő ábrándozók.

Jönek azok, kik a tudományosság állapotja miatt vannak aggodásban. A magyar nyelvnek tudományos és országos polczra emeltetése minket, Európa külön nyelvű terein oázis gyanánt különözködő parányi népet, az egész tudós világtól elszigetelend nemcsak, de megtörténendik az is, mi mindenütt másutt megtörtént: az alapos tanultság, a velős tudományosság — solida eruditio — felületes ismereteknek adand helyet. A deák nyelv kevésbé szükségessé létele által, mellesleg a classica literatura szeretető és terjedelme, a szív és észbeli igazi műveltség hátramaradásával tetemesen veszteni fog. Ezen felül literatúránk tudományos tekintetben még igen hátra lévén, tudományos könyvek olly számmal, hogy csupán azokból előgendő tudományos műveltséget meríthessen valaki, még nincsenek; és így a deák nyelv megszüntetése azokra nézve, kik eddigelé mint született magyarok magyarul, és kénytelenségből deákul olvastak, és e holt nyelv megtanulása közben a tudományosságot megízlelték, és utóbb maguknak azon szép ismere-

teket szereztek, ezentúl pedig csupán csak magyarul fognak tudni, valóságos vandalismust szülend. Ugyanezen okoknál fogva köz hivatalokba is, kivált vármegyeiekbe, sokkal több tudatlan ember fog lépni; a minek következéseit kiki érezheti.

Egy ötödik fél a törvény kiszolgáltatására s belső igazgatásunk körülményeire figyelmeztet. Régi okleveleink többnyire deák nyelven lévén, a melly mértékben e nyelv ismerete fogyni fog, ugyan abban fogyand törvényes és históriai ismereteink terjedelme is. Törvényeinket rövid idő múlva csak kevesen értendik, s maradékink prókátoraiktól fognak függni. Belső igazgatásunkba pedig a magyar nyelv zavart hozand, a mi már most is látható; mert a hivatalos nyelv megállapítva még nem lévén, csaknem minden törvényhatóság más meg más nyelvvel él, egyik a másikat nem érti, s a fogalmak örökös homályba és sokértelműségbe jöhetnek; sok helyen pedig a nép magyarul még épen nem tudván, a köz dolgoknak ezen nyelvem folytatása valóságos kényszerítés, és a legkedvetlenebb következésekkel van összekötve.

Ezután a német felekezet következik. Magyarország műveltsége nagy részét német befolyásnak köszönheti, ezen kútforrás kiszáradását csakhamar érezni fogjuk. A királyi városok lakóinak nagy része német, a szakadás köztök és köztünk, mellyet a józan politika elenyésztetni kívánna, a magyar nyelv győzedelme által mindinkább erősödni fog; kereskedési viszonyaink többnyire németekkel és német eszközök által léteznek; ezeknek s hitelünknek, s a mi ezzel összeköttetésben áll, földművelésünk és iparunk felvergődésének a német nyelv kiszorítása által tetemes nehézségeket szerzünk.

E részhez számlálom azokat is, kik ha nem szóval is, de legalább tettelesen a magyar nyelvtől félelmet mutatnak; azt társasági nyelvvé lenni nem engedik; magok vagy épen nem, vagy csak igen felületesen tanulják, gyermekeik nevelésében másodrendű tárgynak tekintik.

Jó végre a tót, horvát felekezet; amaz ezen ország autochthonait az újabb telepedők bitorlása ellen védelmezve, emez törvényekből s kötlevelekből megmutatandó, hogy a magyar nyelvet a társorszá-
gokra reátolni nem lehet.

Ihol, mennyire tudom, teljes számmal, ha röviden is, de ismétlésem által legalább nem gyengítve, az ellenvetések sommája; mik bizonyos idő óta minden felől harsognak füleinkbe, s a társaság minden karzataiban, különféle nyelvű s helyzetű, fő és alacsony tekintetű, nagy és kis rangú, tudós és tudatlan, ügyes és ügyetlen, hidegen fellépő és heveskedő embereket kaptak tolmácsokul, szószóllókul. Emlékezem ugyan még más ellenvetésekre is, de ezek részint alacsony szenvedelmekhez vannak intézve, részint piszkos alakot viselnek; megbocsát tehát a jó ízlésű s józan gondolkozása közönség, ha én — ki nem új zivatarok magvait akarom elvetni, hanem inkább eszközlője lenni békének s egyességnek, az olly harcokat pedig, melyekből még a győző is piszkosan lép ki, szívemből utálok — ezeket felelet nélkül hagyom, biztosan várva az időtől, a hazafiság és közértelmiség bővebb kifejtésétől, hogy az efféle fegyverekkel a diavat nem sokára felhagyand.

A mi már az ellenünk felhozott szemléleteket illeti, azoknak merő kimondása elegendőkép mutatja, hogy ellenzőink a magyar nyelv barátnál különféle

irányokat tesznek fel, különbözőféle újításokat ellenznek, különbözőféle óságokat kívánnak megtartatni. Némmelylek, úgy látszik, nem ellenzik a magyar nyelvnek tudományos és hivatali polczra emeltetését, de nép nyelvénévé tétetni átalják. Ezek a deák, amazok a német, ismét ezek a tót, horvát nyelv érdekeit védelmezik a magyar ellen. Egymással megegyeztetni őket talán nem igen épen könnyű lenne. Mindnyájan csak azon egyben fognak kezdet, hogy a magyar nyelv barátit szerfeletti sietéssel és a fenálló érdekek megsértésével vádolják.

Helyzetünket s előmeneteleink jelen állapotát s jövő szükségéinket tekintve, korszerűnek s az ügy érdekével megegyezőnek tartom, ezen ellenvetéseket szoros és részrehajlatlan taglalás alá venni, érdemük szerint méltánylani, azt, a mi bennük helyes és igaz, a fonáktól és félszegestől megválasztani, hogy így a közönség ugyan tisztában legyen az iránt, mit a kérdés felől maga ifjabb helyzetében egy s más részről mondani lehet; egyszersmind pedig kivilágosodjék, hogy a valóságos nehézségeken mennyiben és miként kelljen és lehessen segíteni. Meggyőződésem szerint szent czélunk csak így leszen elérhető.

Mikor azonban e munkához fogok, szomorú érzések futják átál keblemet. Keserű sors! Negyvenöt esztendeje mutogatják szónokaink, íróink a nyelv szükségét, nincs könyv, nincs folyóírás, mellynek lapjai ez állítás bizonyításaival telve nem volnának; negyvenégy esztendeje, hogy a törvény szólott, köztanácskozási termeink ezerszer hangzottak vissza a kérdés vitatásától, íróink, költőink lassanként egy dicső koszorút alkottak össze: s még mindig olly messze vagyunk óhajtott célunktól, hogy vívünk kelben — miért? Nem a következekért, de az elvekért, mellyek további törekedéseink becsét elhátározzák. Küszöbén állunk az Ígéret földének, s nem arathatunk gyümölcsöket, hanem küzdenünk kell a¹ mezőért, mellybe jövő emelkedésünk magvait már a múlt ivadék elhintette. Elénk fájdalom, mellyet csak a jobb jövőbe való kinézés s az akadályoktól vissza nem rettenő férfíúi akarat képes legyőzni.

Vágynak tudom sokan, kik ezentúl nyelv ügyében minden további felelgetést szükségtelennek ítélnék. Számptalan akadályok mellett sokat nyertünk az utolsó időkben, törvények szólnak mellettünk, nem ellenzi a kormány igyekezeteinket, a körülünk

seregnyi ifjúság hévkebelével s többé nem zsibbadható lelkesedéssel ölelte fel ügyünket, s kezeskedik a jobb jövődóért; nincs hát mitől félnünk, s feleljen helyettünk az emberi igyekezetek végbírája: a szerencse, a jó siker, mert hiszen mi vágyóink az erősebbek. De én ezekkel nem tartok. Átallom olly bíróra bízni ügyemet, ki olly sokáig ellenségünk volt, a ki — mitől mentsen meg a magyarok Istene — még ismét ellenünk fordulhat. Nekünk az ismét elsülyedteknek roszul illenék majd akkor ő ellene panaszkodni, kit boldogabb napjainkban fő és egyetlen bíránkul fogadtunk el.

De még más okoknál fogva is szükséges a felelet. Szükséges legelőbb is személyes nézeteink s tetteink megigazolása végett. Mert ha ezek a vádak valóban helyt állanak; ha igaz lenne, hogy ez a törekedés a magyar nyelv előmozdítására nem egyéb, mint divat vagy éretlen heveskedés s ifjú ábrándozás, s hogy annak virágzása s vég-győzedelme e hazába szakadásokat és gyengülést, értelmi erőnkbe zsibbadást, tudományos állapotunkba elmaradást, míveltségünkbe csökkenést, köz dolgaink minden ágaiba zavart hozand, sőt talán még alkot-

mányunkat is veszedelmeztetni fogja: akkor szent kötelessége lenne minden magyarnak, lenne minden igaz hazafinak, hogy e gondolattól, habár azt gyermekkor óta élte legkedvesebb ideálja gyanánt ápolta is, örökre megváljék, s annak gyökerét szivéből agy kiszakítsa, hogy abban a hazai nyelv szeretete soha többé még csak egy szempillantásig se csírázhassák.

Állandó és tartós győzedelemre csak az tarthat számot, a mi a józan és hideg vérű polgárok helybenhagyásán alapul. Nem elég tehát, ha a magyar nyelvet az azt anyjok tejével beszítt polgárok pártolják, s a forró vérű ifjúság védelmezi; de kell, hogy ez ügy azon honfiak segítségére is számot tartsasson, kik menten minden heveségtől csak agy fognak az ügy mellé állani, ha annak hasznos volta bebizonyítatik. A külföld előtt sem akarunk erősza- kos nyelvterjesztők, a valódi jót üres szónak feláldozó ábrándozók gyanánt megjelenni; tudja meg a világ, mennyire az, mit a nyelv mellett teszünk, érett meggondolás, hideg eszmélet szüleménye, hogy nyelvünk előmenetele kapcsolatban áll mindennemű előmeneteleinkkel, s azoknak előleges feltétele,

mellyen polgári boldogságunk, nemzeti dicsőségünk s a királyi szék ereje egyiránt sarkallik.

Ezen kevés sorok tehát, miket fiatal kezem, szívem gondjainak könnyítéséül hány papirosra, nem tihozzátok vannak intézve, kik buzogtok a hazai nyelv mellett, s politikai hitvallás gyanánt hiszitek, hogy nyelv nélkül nincs nemzetiség, nemzetiség nélkül nincs erő, erő nélkül nincs kifejlés, nincs előmenetel, azon földön pedig, melly felett a magyar szent korona lebeg, más mint magyar nemzetiség, törvény és igazság szerint nem uralkodhatik. Tinektek az én szavaimra szükségtek nincs, elég ok nektek sziveitek sugálása, elég ösztön belső buzgalmatok/- elég jutalom a kipillanthatás egy szebb jövőndőbe. Annak, a mi tireátok hat, titeket izgat és indít, e lapokon hasznát nem vehetem. Mert azokhoz szólok, kik előtt e szó "nemzetiség" üres hang vagy mást jelent, mint minékünk, kik idegen ajkú szülék gyermekei bölcsőjüktől fogva idegen nyelven beszéltek, idegen literatúrákban találták gyönyörűségüket, ügyesen és csinosan csak idegen nyelven írnak és szólnak, kiket tehát a magyar nyelv emelkedése legkényesebb önszereteteikben bolygat, legkedveltebb

foglalatoságaikból forgat ki. Olly nyelvet kell tehát veink beszélnem, mellyet értenek, olly szempon-
tokból kiindulnom, mellyeket magukéinak vallanak;
önharczmezejükre kísérem őket, s önfegyvereikkel
kelnem ellenük viadalra. Ez az, mit e lapokon te-
endek, azon erős bizodalomban, hogy részrehajlat-
lansággal s keserűség nélkül olvasandják szavaimat.
Kívánom ezt tőlük azon mérséklés nevében, mellytől
e! lapok folytában soha el nem térni legerősebb fel-
tétellem.

Nemzeti irány a nyelv dolgában.

Annak, ki valamit oltalmazni akar, mindenek előtt álláspontot kell hogy válasszon magának, s tudnia, tudatnia másokkal, hogy mi az tulajdonképen, a mit oltalmazni kíván. Így én is, mikor a nyelv ügyében különféle ostromlók ellen tollat fogok.

A király javáért, haza függetlenségéért vitt győzedelmes sereget zsákmányoló katonák követik. Krisztus leczkéit világi célokból fogadja el nem egy; kész pénzért veszi mellére a keresztet. így van prédakatonája minden ügynek, képmutatója minden hitnek. De azért szent ügy marad harczolni a hazáért. A keresztény vallás pedig Isten ajándéka, mit vigasztalásul adott a sötétben tévelygő halandóknak.

A magyar nyelv mellett sok gyáva ember beszél, előmozdításának színe alatt sok ügyetlenség történik. Sokan tudatlanságukat hazafiságnak keresztelik; mások bajusz, pipa és sujtás alatt hazafiságot képzelnek. Ezek éretlen buzgósággal erőszakot akar-

nak tenni minden bevett szokáson; amazok azt hiszik, sokat tettek a hazáért, ha magyarul káromkodnak, a németet ostoba svábnak keresztelik. A még fortélyosabbak pedig úgy nézik a magyar nyelvet, mint módot, a szempillantás felhevülését magányos céljaik előmozdítására használni.

Ezekhez nekem semmi közöm. Ok a magyar nyelv hadi serege prédáló csapaljait teszik. Cselekedeteiket védni nem fogom, nem akarom; a mi ezek ellen mondatik, arra feleljenek ők maguk, ha tudnak. Lépéseik épen úgy nem a nemzet lépései, beszédük épen úgy néma mi beszédünk, mint a hogy ellenzőink nem vállalják el magokéi gyanánt a gúnyt és piszkot és méltatlanságot, mivel sokan az övéik közül nyelvünket esztendőök óta illetik. A balgatók, túl s tova csapongók, bárdolatlanul piszkológók czívódásaiba keveredni nem tanácsos. Végezzenek egymással a két rész betyárai, kár lenne őket örömeikben háborgatni; csak azt az egyet ne képzeljék, hogy a dolog végkimenetelét ők fogják elhatározni. Azt sem lehet tagadni, hogy egyes törvényhatóságok részéről történhettek s tán történtek is lépések, mellyeket az ezen ügyben szükséges

mérsékléssel megegyeztetni nem lehet. De ezek mind csak egyes jelenések, s az egész helyzetét nem változtatják.

Itt csak azon irányról leszen szó, mellyet negyven esztendő óta törvényhozás, és egy részben nemzeti előmeneteleink s műveltségünk köztudomású képviselői, a nyelv ügyének adni igyekeznek. Csak ezen irányt lehet igazol köz és nemzeti irány gyanánt elismerni, s mint illyest meggyőződésünk különbélesége szerint vagy megtámadni vagy oltalmazni.

1791- ben történt az első lépés magyar nyelv dolgában az ország rendei által. A történt próbatételek által elrémült nemzet törvény által biztosította magát, idegen nyelvnek köz dolgokban való behozatala ellen; a dicasteriumoknál meghagyatott a deák nyelv, de egyszersmind lépés történt, hogy a magyar nyelv minden iskolákban tanítassék.

1792- ben a magyar nyelv az ország határain belől rendes stúdiummá canonisáltatott, egyszersmind meghagyatott a közpolgári dolgok iránt munkálódó küldöttségnek, hogy a helytartó-tanácsnak magyar levelezése iránt a törvényhatóságokkal javaslatot tehessen.

1805-ben egy lépéssel tovább mentek az ország rendei. Az országos felírások két nyelven történtek, így a törvényhatóságok felírásai is, ha ezeknek tetszett; a helytartó-tanács magyar felírásokra magyarul felelni kötelezteték. Az alsóbb törvényszékeknél a pereknek magyar nyelven folytatása megengedett, csupán a királyi s hétszemélyes tábla szabadítottak fel az ilyen perekben magyar nyelven való ítéleléstől.

1825-ben magyar Academia állítatott. 1830-ban pedig az előbbi diaeta által felterjesztett kívánások folytában törvénynyé vált, hogy a helytartó-tanács magyar nyelven író törvényhatóságoknak ne csupán magyarul feleljen, hanem különben is magyarul írjon; hogy a curia a hozzá magyar nyelven felvitt perekben magyar nyelven ítélni köteleztessék. Minden egyéb világi s egyházi törvényszékeken folyhassanak a perek magyarul, a bírónak szabad lévén az eddigi nyelven ítélni. Továbbá, hogy jövendőre senki, ki magyarul nem tud, köz hivatalba ne léphessen. 1834-iki januariustól fogva senki, ki magyarul nem tud, prókatori censurára ne bocsátassék.

Ugyanazon diaetán az országos rendek izeneteiket a másik táblához magyar nyelven kezdték át-küldeni; a mostan folyamatban levő országgyűlésen⁸⁾ pedig a főrendek is ezen nyelven kezdék irni izene-teiket. Ugyanekkor kérés ment ő felsége elibe, hogy a felírások ezentúl merőben magyar nyelven történ-jenek, a törvény két nyelven sanctionáltassék.

Mit teszen a tudós társaság? Czelirányos ma-gyar munkákat nyomtattat, idegen nyelven írott könyveket magyar nyelvre fordítat, jutalmat szab a legjobb magyar munkára, pályakérdéseket teszen fel különféle nemekben, összeszedi s közrebocsátja a nyelv régiségeit, grammatikát s szótártkészítet sat.

Mit kívánnak, mit óhajtanak az egyes tudósok s írók? Hogy a nyelv társasági nyelvvé váljék, a tudományosság, ipar, köz élet, hivatalos világ minden ágaiban alkalmaztassák s használtassák; min-den kötések, szerződések, lépések törvényszékek előtt magyar nyelven történjenek sat.

Világos mind ezekből az irány, mellyet e te-kintetben nemzetinek egyedül nevezhetni. Ezen irány tehát pedig az: országossá, diplomaticaivá, tudományossá, jó társaságivá és mivelté tenni a

nyelvet; czél gyanánt tűzni ki azt, melly felé részint szükségből részint ízlésből igyekezni ezen ország minden lakosának elegendő oka legyen, hogy így az, a mi felsőbb polczokon szükséges, utóbb ezekről a polgári társaság minden karzataira átszivárogon, átsugározzék.

Erötetésről, gondolatlan sietésről tehát itten szó nem lehet. Negyven esztendő tölt el, míg Magyarorszáiban törvénynyé vált, hogy minden, ki közhivatalt visel, magyarul tudjon. A vármegyei közigazgatás s a törvény kiszolgáltatása ügyében most is csak megengedve van a magyar nyelv, nem parancsolva; arról pedig, hogy az országban lakozó különbféle nyelvű néptömegek sajátásaikból kivetkeztesse, magyarokká változtassanak által, országosan soha szó nem volt. Tudjanak, tanuljanak magyarul minél többen; de hogy azon túl mit tudnak, hogy micsoda népfaj ivadékinak tartják magukat, abba az országnak magát avatni nem szándéka. — Ez tehát azon irány, mellyet én előbb ugyan szellemében s indító okaiban bővebben kifejteni, aztán pedig ellenzői állítása ellen védelmezni kívánok.

MAGYAR NYELV,
ÉS
ELŐKELŐINK NEVELÉSI RENDSZERE.

Semmi se emel nyelvet inkább, mint annak általános behozása a jó társaság körébe, mert szükségképen hajlongóvá kell válnia, s ezer új Tormát, s kellemes fordulatot nyernie, mihelyt állandóan rajta foly a beszéd olyanok közt, kik sok világot láttak, s jó ízlés, miveltség, sok oldalú ismeretek birtokában vannak. Csupán ez által lesz a nyelv alkalmassá bizonyos nemeire a literatúrának, és pedig épen azokra, mik legnépszerűbbek lévén legkiterjedtebben hatnak a közönségre. Illyenek a színdarabok, s regények, mellyeknek nyelve feszes, s idegenszínű marad mind addig, míg a költő nyelvét nem valóságos életből veszi, hanem valami képzelt világból kénytelen kölcsönözni. Itt is, mint sok másban, ok

és következés egymáshoz közel, és egymást feltételezve állanak; a magyar nyelv nem jó társasági nyelv, mert feszes, feszes pedig, mert nem a jó társaságé; s tovább: drámáink, és regényeink nem találnak tetszést, mert nem egy valódi finomabb élet képei, illy képek pedig nem lehetnek, mert ez az élet magyar alakban nem létezik.

De a mint nem lehet öröm nélkül látni, miként egyes talentumok ezen nehézségeken a legújabb időkben olly szépen diadalmaskodtak, s litcraturánk ezen ágának a köztetszésben helyet csinálni tadtak: agy az is igaz, hogy ezen a magyar nyelv ellen támasztott vád most már inkább ürügy, mint meg-gondolás szüleménye, és valóságos ok. Két körülmény van, mellyből ez világos. Az első Erdély példája, ez iránt minden, ki ez országot látta, velem egy véleményen lesz, hol a magyar nyelv közdivata lévén, a jó társaság köreiben a legszebb ajkakon könnyen lebeg, fessességét sohasem érez-teti, s ezer szokás, s divat-szülte fordulatban gazdag, mellyet mi magyarok nem is ösmerünk. Másik az, hogy ez az egész ellenvetés többnyire csak azoknak szájában forog, kik magyarul vagy épen nem,

vagy csak igen felületesen tudnak, szeretvén önhibá-jukat a nyelvre tolni, mellynek sajátságait nem ismerik. A mi nyelvet az ember rosszul tud, azt rendszerint fásnak, s ügyetlennek szokta tartani.

A magyar nyelv rögtöni behozását a társasági körökbe én prédikálni átallom, mert azt kivihetlennak hiszem, és tudom hogy nincs semmi a világon, mely minden erőszaki próbatétel ellen, olly visszarugó erővel bírna, mint épen a jó társaság viszonyai. Ezeknek fő eleme egy bizonyos szellemi szabadság, melly csak magaszabta hol helyes, hol fonák törvényeknek hódol, s ezer módot talál minden kívülről jövő kényszerítési próbatétel alól kicsúszni. Könnyebb e sphaerában valami rosszat kivinni jó móddal mint erőszakolva a legjobbat. E tekintetben tehát, mindent csak az egyesek meggyőződésétől, s józatabb ideák terjedésétől lehet és kell várni. Előbb azonban hogysen általános divatúvá váljék a magyar nyelv a kérdéses mezőn, szükség, hogy az egyesek, férfiak és asszonyok, tudjanak magyarul, és mivel ezzel azon osztályában a hazafiaknak, mellyről itt főleg beszélek — értem az előkelőket s vagyonosokat — az érett korúaknak egy nagy részére nézve

már alkalmasint elkéztünk, a jövő ivadéokra kell itt leginkább fordítani figyelmünket.

Ember jövendőjének természet ajándékin túl nevelés az alapja, ennek pedig hogy sikeres legyen, hogy kiegészítő részei egymásba ne ütközzenek, s egyöntésű egész legyen eredménye, egy bizonyos vezérgondolat által kell kormányoztatnia. Annak, kitől a nevelés függ, tudnia kell, hogy a nevendékből mit akar csinálni. Előkelő magyar szülőknek tehát, ha csak valami különös hivatás miatt kivételes pályára nem szánták gyermekeiket, azon kell lenniük, hogy fiaikból miveltlelkű és szívű, a külföldön becsülettel felléphető, hazájuk dolgaiban jártas, királyukhoz hív, political helyzetünket józanon felfogó, honunkat melegen szerető hasznos polgárokat képezzenek — tökéletesen alkalmasakat arra, hogy a hazai állapotokban voltaképen, és hathatósan gyakorolják azt a befolyási részt, melly polgári helyzetükhöz a törvény által kapcsolva van. Ezen főczélban kell magyar ifjak nevelésében minden törekvéseknek összepontosulni. Leányaik szíveibe pedig szükség hogy olly érzeményeket plántáljanak, melyeknek befolyása alatt, ezek jó hazafiakat nevelni,

s hozzátartozóiknak a közügyekbeni törekvéseiket érdemek szerint méltányolni, s értelmes részvétellel kísérni képesek legyenek.

Az ideák ezen rendszerében jelesen a fiúkra nézve fő hely jut a diák és magyar nyelv alapos ismerteténck nem belső becsük miatt, mivel amaz a classicitás nyelve, emez pedig sajátunk; hanem csupán úgy mint egyetlen eszköz a hazai dolgokban széles jártosságra szert tenni, igazainkat gyakorolhatni, polgártársainkra behatni, s szíves és állandó közlekedésben létezhetni hazánk fiaival.

Ezen, talán nem épen szerénytelen kívánatoknak mennyiben felel meg a nagyobb házaink feles részében divatozó nevelési rendszer? — Kisdéd korában magyar dajka környezi a fiút, s van egy idő, mikor ajkai magyar nyelvnel egyebet nem dognak. Más-e ez mint a hazának megelőzőleg adott elégtétel, mint előleges megnyugtató a lelkiismeretnek, hogy így a szülők majd így biztathassák magukat egykoron: „fiam gyermek korában igen jól tudott magyarul“ s bár inkább soha se tudott volna hazája nyelvéből csak egy szót is, mintsem hogy az, minek a férfi ajkain hathatós szó gyanánt kelle

vala harsogni, király és haza ügyében a gyermekszoba gyáva játékává lett légyen lealacsonyítva. Mert íme alig került ki a száraz dajka ápoló kezeiből, általadatik a bel- vagy külföldi nevelőnek, s idegen, és nem nemzeti gondolatok, foglalatosságok, és érzemények köreibe lép által. Tanul németül, franciáin!, angolul. Szülőitől magyar szót ágy is alig hall, naponkénti társasága németül esevegő hasonló gyerkőczékből áll; legfeljebb háromszor egy hétben vészén a nyelvmestertől magyar órát, ha t. i. ez a szerencsétlen óra nem ütközik össze valami más foglalatosság órájával, mert akkor mi természetesebb, mint hogy ennek háromszor közt kétszer áldozatul hozassák? Magyar írók olvasásáról, hazai körülmények, viszonyok, jelen állapot, és szellem stúdiumáról szó nincsen; rövid magyar historia, s a nevelés vége felé egy kis felületes magyar törvény; ez mind annak sommája, mit az ország jövő törvényhozójának hazája felől tudni szabad. A többi idő a szülők kisebb nagyobb belátása szerint kielégítő, vagy felületes testi s általános tudományi kimívelés közt foly el.

Léteznek ugyan, s hála Istennek! napról napra szaporábban egyes dicséretes kivételek, s ezeknek jó sikere, megfoghatlan, hogy a többségre erősebben nem hat. A közép sorsnak nevelési rendszere hiányairól itt szó nincs, mert azok a mondottakkal sokszor épen ellentétben állnak, a tehetség nem léte miatt pedig egyes tökéletlenségeik sokszor menthetők. A mit pedig a magyar nyelv felületes tanulásáról itten mondtam, éppen agy illik a diák nyelvre, mellyben azok után mik körülünk történnek, mindig a magyar nyelv vetekedő társát látni, s nem inkább agy méltányolni azt, mint általános míveltségi eszközt, s biztos utat a hazai ügyek isméréteben erős alapon haladni, meggyőződéseim szerint megbocsáthatatlan káros elfogultság nélkül többé nem lehet.

A feljebb leirt nevelési rendszer — s bizony nem nagyítva adtam elő — egy fő tévedésen alapul. Fő dolognak azt veszik az ilyen szülők a nevelésben, a mi csak másodrendű, és fordítva másodrendűnek azt, a mi a fő dolog. Erkölcsileg főképen éldelő és csak melleleg ható, cselekvő emberekké nevelik újaikat, a mikor épen fordítva

kellene cselekednek, nehogy ezen rendszer által gyermekeikben a jövő jobb embert már előre elfojtsák. Értelmileg a magyar műveltséget aljja rendelik az általános műveltségnek, a míg ennek amaszt hordani, és mintegy emelni kellene. Innen van, hogy az így nevelt emberek idegen szempontból nézik azután tulajdon honi ügyeiket, s ezt a hazát majd amerikai, majd linczi ideákkal ítélik meg, s akarják reformálni; innen az, hogy a hazai dolgok szerkezetébe soha bele nem illvén, alkalmas és kielégítő hatási kört választani maguknak sem tudnak. Már pedig az a szerencse, hogy az egész emberi nemre, vagy világrészekre hasson valaki, több századok lefolyta alatt is csak egyes kivételes lényeknek jutott; — a mindennapi embernek kisebb kört kell választani, különben csekély ereje siker nélkül eloszlik. A legtermészetesebb hatáskör tehát minden emberre nézve a political kapcsolat, mellyben él: a haza.

Ez mindenütt igaz, de kettősen igaz minálunk. Olly országban, hol a polgárok mind egyforma jóssokkal bírnak, a műveltség pedig magas fokon áll, és minden classisok közt elterjedett, megfogható,

s talán meg is bocsátható a cosmopolitismus; illy országokban egyes polgár kötelessége a haza iránt nem igen szigorú, elvonulni sokszor szerénység, bízvást mondhatván magában akárki: „a mit én nem teszek a közügyekben, azt mások sokkal jobban helyre pótolandják.“ — De olly helytt, hol a polgárok némelly osztályainak törvény, és alkotmány olly kitűnő igazokat, a sors olly nagy javakat adott, hol némellyeket szinte örökös törvényhozókká tett, hol végre az általános miveltség még olly hátra van, — illy országban mondom minden kitűnő helyezetbeni honpolgár életével, eszével, s minden erejével adós a hazának, s ezen adósságát lefizetni szent kötelessége.

Ezen kötelességek teljesítése azonban nem mindig könnyű, vagy kellemes, mert ez az ország nem épen egészen költői, kevés van benne mi a phantasiához szól, vagy az édelési vágnak megfelelne — sokkal több a silány prosa, az előítélet, a felekezet, melly gyakran a legszentebb törekvést háladatlansággal fizeti. Roszak az utak, sok a szeny, piszok, rossz ízlés intézeteinken, régi moh, s csak a vizsga szem előtt eloszló fekete homály fekszik,

s a mi legtöbb, a kút fenekén ülünk, arról mit hazánk ügyében teszünk, a világ, s Európa eddigelé legalább igen keveset tudott. Hiúság tehát hazai tisztetek teljesítésétől kevés meglegedést várhat. A hazafi pályája nálunk önmegtágadást s áldozatokat kíván; ezek csak lelkesedés, és erős akarat által lehetségesek, állandó elkesedés pedig, és valólag erős akarat, emberi kebelben csak a mellett támadhat, mit az emberi ész jól megértett, tökéletesen keresztül látott. A csak félig meddig felfogott, s némileg csak sejdített ügyek és érdekek mellett csak szalmatüzű lelkesedések loboghatnak, érett gyümölcsöket nem hozhatók. Más részről pedig az a sajátsága van az emberi ügyeknek, hogy olly tárgy, melly első tekintetre a leg-silányabbnak látszik, jól kiösmerve, minden részleteivel felfogva, minden összeköttetéseiben tekintve, bájos erővel ragadja meg az emberi elmét, s annak a legédesebb táplálmányt nyújtja. Naponként láljuk ezt valósulva az emberi ismeretek különböző ágaira nézve. Férfiak, kiknek lelki s elmebeli felsőségét tagadni nem lehet, tudomány és művészet, nyelvészet és felszámolás, ipar és mesterségek mezején, milly gyakran pazarolták egész életüket, olly kérdések

megfejtésére, miket a beavatlan meddő parányiságoknak néz. Így és még sokkal inkább így áll a dolog a hazai ügyekre nézve. Az a mi a járatlannak első tekintetre unalom, és boszúság tárgya, mikor azt közelebbről kiösmertük, történelmi kifejlését, belső okozatait tadjak, jövőjét sejdítjük, mikor átlátjuk szoros összeköttetését az egész boldogságával, önjavunkkal, s jövő felvergődésünkkel, ellenállhatlan szenvedély gyanánt fogja magához vonzani az elmét, új világ, új élet nyílt meg a lélek előtt, s ha a szív még egészen el nem korhadt, készen áll a jó hazafi. Kötelessége tehát a szülőknek a zsenge ifjúság intelligenciáiban a hazai dolgok ismerete biztos alapját már jókor letenni, hogy így a hazai tisztek teljesítése a kívánság buzgókra nézve könnyítve legyen, s ólom sulyok alatt görnyedve azokban el ne lankadjanak; a lángszívűeknél pedig a hazafiúi szenvedély, éretlen és értelem nélküli heveskedések közt siker és haszon nélkül ki ne párologjon.

Ugyan ezt kívánja továbbá azon néposztálynak érdeke is, mellyhez illy szülők tartoznak. Azon ponton állunk, hol intézeteinkben tetemes módosításoknak kell történni. Király és ország, aristocratia s a

többi néposztályok ez iránt egy vélekedésben vannak. Csak arról lehet a szó, micsoda vezérideáknak kelljen ezen mozgalmat igazgatni, melly irányt adni neki, melly ponton állania meg. A forrongás illy elhatározó szempillanatában nem ezerszer károsabb-e a tudatlanság, mint a nyugvás vagy tespedés óráiban? s akár hogy üssenek ki ezen módosítósok, nem kívánatos-e, hogy megvitatásukban és megalapításukban az ország állodalmának alkotmányos elemantumai, állásukhoz, s igazaikhoz szabott irányban részesüljenek? Fő helyt áll ezek közt a vagyonos aristocratia, mellynek ezen esetben észszel, és lelki tehetségekkel kell adózni, mi ismét csak úgy történhetik, ha tagjai a hazai ismeretek minden ágainak tökéletesen mesterei. S mikor ez nem történik, lehet-e csudálkozniok, hogy kárukkal bomlik meg az eddigi egyensúly, s az egésznek belső oeconomijába hirtelen, és felzavaró változások jönnek?

Szörnyű prosa mind az, a mit én itt mondok, egészen a tettelegesség világából véve; de szántsándékkal kerülöm a szenvedélyek nyelvét: mert ezen sorok azoknak számára vannak írva, kiknél mindenek előtt az értelmet kell meggyőzni, hogy azután a

lelkesedés belőle ifjú plánta gyanánt sarjadozhasson. Maradjunk tehát a dolog gyakorlati oldalánál ezen-túl is, és lássuk a most divatozó rendszer további kifejléseit.

Vegyük azt a nem ritka esetet, hol a nevelő idegen. Ez az ember az, ki a gyermek eszére, szívére, gondolkodásmódjára leghathatósabban fog befolyni; befolyása nemzeti, s hazai szellemű bizonyosan nem lehet; de tegyük fel, hogy második nevelő is van a háznál magyar nyelvtanító cím alatt; a gyermek előtt rendszerint az elsőnek példája, vélekedése, nyelve léssen nagyobb fontosságú, s könnyen megtörténhetik, hogy a kettő közt bizonyos különbségek és ellentételek léteztén, a még éretlen gyermek a nemzetek közt tegyen hasonlításokat, mikor a különbség talán csak az individuumok között létezik. Ezek a hasonlítások nehezen fognak a hazára nézve kedvezők lenni. Az ilyen gyermek a nélkül is, olly gondolatok, s ideák körében él, hol a hazai érdekek bemenetelt ritkán találják, lakása gyakran szinte a hazán kívül van, játszótársai vagy idegenek, vagy ha magyarok is, épen azon helyzetben vannak, mint ő, s lehetetlen hogy

idegenné ne váljék hazájához. Legfeljebb olly házaknál lehet tehát külföldi nevelő nem ártalmas, vagy épen hasznos, hol a szülők rendesen magyarul beszélnek, vagy különben eleven és állandó részt vesznek a hazai érdekekben. De a külföldi közvetlen, vagy más teljességgel nem magyar atmosphaerákban a felesszámú idegen befolyásoknak legalább az egy magyar nevelő személyében kell adni némi ellensúlyt; különben fiatal törvényhozónk huszonnégy esztendő korában szomszédjától fogja elkérni a főrendek tábláján a felolvasott izenet talán nem épen kielégítő magyarázatát, s hallgatni lesz kénytelen, mikor mások, nálánál talán sokkal kevesebb műveltségűek, köz helybenhagyással szólanak. Ha ekkor nem pirúl, nincs mit örülnünk sima nevelésén, mert az benne a hazafit elfojtotta. Ha pedig arcza ég a szégyentől, vagy kénytelen lesz férfi korában vas szorgalommal virasztások között pótolni azt, mit a gyermek sokkal könnyebben tanúi, vagy magát erre elég erősnek nem érezve, mindent a mi hazai, örökre oda- s félben hagyand.

Ne felejsük el az 1825-diki országgyűlést. Hány meleg kebel átkozta a félszeg nevelést, melly

által hátrálva volt hazájának úgy szolgálhatni, mint kívánta volna! s bár lenne maradandó ez a benyomás, nehogy a szülők gyermekeiknek örökségben adják át azt, minek kínjait már magok sínlették, s őket vagy némaságra kárhoztassák, vagy annak tegyék ki, hogy önlábaikon menni nem tudván, útmutatóra legyen szükségök, s a legjobb indulat mellett a legelső szájas kontárnak legyenek prédájává.

Idegen nyelvek tanulása — a németet mint teljesen elkerülhetlent nem is említem — nem csak kívánatos társasági tekintetben, de más szempontokból is hasznos, sőt szükséges. Eszköz az, becsülettel jelenni meg nagy világban s külföldön, magunknak nagyszámú, és hasznos ismereteket szerezni, mivel az ízlést, sokoldalúságot ad az elmének. Nem lehet tehát azt eléggé pártfogolni, csak hogy annak még fontosabb dolgokat áldozatul hozni nem szabad. Okos mérséklettel kell azt üzni, mint eszközt, mint egyik, a többivel összehangzó ágát a jó nevelésnek, nem bálványt csinálni belőle, mellynek oktanul tömjénezünk, és módira lealázni. A divatban most a francia nyelvet sokaknál az angol váltotta fel.

Bizonyára nincs nyelv, mellyen gondolkozó és szabadlelkű emberhez méltó ismereteket nagyobb mennyiségben gyűjteni lehetne, mint az angol, s ha ezért kívánják sokan, hogy azt gyermekeik már kised korokban, néha épen a száraz dajkától beszivják, úgy a szándék legalább dicséretes. Van okom azonban ezt nem egészen hinni, mert gyakran tapasztalom, hogy ez a stádium, idomítóval s lovászszal való angol beszélgetésen, s legfeljebb egy két divatos regény olvasásán túl nem megyen. Legyen ez azonban akár hogy, soha sem szabad elfelejteni, hogy ezek a jövő törvényhozók s ország nagyai, ha mindjárt úgy beszélnek is angolul, mint Sir Robert Peel, vagy Lord John Russel, az angol parlamentben soha sem fognak megszólalni, s cselekvési mezejök, a hazájokbani zöld asztalok két oldalán terül el.

Vagy talán idegen literatúrák hőseivé akarják nevelni gyermekeiket? tisztelem, és méltánylom én azt a hírnevet, mellyet e mezőn egynémelly hazánkfiaink oly bő mértékben arattak, s ismerem az okok és körülmények azon összefüggését, mellyek ezen jelenségeket szülték, és szülik; de tagadom

hogy azok az itt említett nevelési rendszernek lettek volna eredményei. Sőt inkább még az is, a mi ezen nemből nagy és szép történet, hazai alapon épült, s a hazára sugárzott vissza; hogy pedig a jelen ivadék legjelesebb tagjai, nem az itten leirt, hanem azzal éppen egészen ellenkező nevelési rendszerben vették műveltségüket, a mindennapi tapasztalás bőven tanítja.

És mikor utazni megyen a gazdag magyar ifjú, becsületére válik talán az okosabb emberek előtt, ha hazája előtte terra incognita, s azt illető kérdésekre felelni nem tud? A külföldi igen jól tudja a csak mulatság végett utazó üres úrfiakat azoktól megkülönböztetni, kik a szükséges előkészületekkel ellátva jelennek meg, s hazánkfiái közül legtöbbször azokat becsüli, kik a haza érdekei előmozdításában legszilárdabban munkálkodnak, s külső országokra is illy célból utaznak. Kettős pedig az előkészület, mellyet a külföldre menő magyartól meg lehet kívánni; egyik: általános helyes ideák azon országokról, mellyeket látogatni megy; — más: szoros, és körülményes ismerete a hazai állapotoknak. Hol az egyik vagy másik hibázik, ott az utazás ered-

ményei, mindaz individuumra, mind hazájára nézve igen kétesek, s mindenesetre később pótlendő hézagok maradnak fen, mert a külföldön tapasztaltakat, a honi dolgokra, csak mint resultatumokat lehet alkalmazni, a resultatumokat pedig ezen esetben, csak az összehasonlításból lehet húzni, összehasonlítani meg ismét csak az képes, ki mind a két összehasonlítandó tárgyat ismeri. A dolgoknak nem velején, hanem paszta nevéen indulni, a formák azonsága miatt, a belső különbségeket észre nem venni, és így analógiákat, hasonlatosságokat találni ott, hol tulajdonképen csak különbségek léteznek, a legbizonyosabb mód, fonák ítéleteket hozni, az alkalmazásban pedig céliránytalanul és károsan munkálódni.

S valamint egy részről a hazai dolgoknak eme tökéletlen ismerete azoknál, kik a külföldön utazván, onnan jobbítási és változtatási tervekkel térnek haza, az egésze nézve csak káros lehet, s bő kútfeje a céliránylalan s kivihetlen tervezéseknek, épen úgy nem kevés szánakozás fogja el a szívet, ha egy némelly másnemű hazánkfiait látjuk, — értem itt azon véghetetlen becsületes, és derék embereket, kik hazájokhoz a legmelegebb indulattal viseltetnek,

de fonák nevelésöknél fogva a hazai dolgokban részt venni nem képesek. Önézésök azt súgja nekik, hogy többet érnek, mint sokan azok közül, kiket csak azért tart jó hazafiaknak a világ, mert magyarul folyvást beszélnek. És még is nem bírnak elég erővel egészen ly életet kezdeni, — hozzá járul az emberi gyarlóság, s a megsértett önszeretet ingerültsége, félre térnek polgártársaiktól, s mintegy mesterségesen elszakadva mind attól, mi hozzájárulásuk nélkül forr, készül, és fejük, vagy létre kap, kárhoztadják mind a czéliránytalant, mellyet hátrálni nem tudtak, mind a jót és üdvözletest, mellynélkülök jőve életre.

Ez mind meg annyi a közönségre nézve káros, az individuumra nézve pedig pirító és kínos helyzet, mellytől gyermekeit megóvni minden atyának szent kötelessége; idegenszellemű nevelési rendszer mellett pedig az ilyen eredmény csaknem elkerülhetetlen.

Köz a panasz: hogy mi nehéz magyar nevelőt találni. Én ezt nem tagadom. Mindenütt ritkaság, s nálunk számos magyarázatot nem kívánó oknál fogva még inkább mint másutt, az olly ember, ki

a szülők kívánságainak, s a nevelés szükségleteinek ismeretek és műveltség, character és magaviselet tekintetében megfeleljen; vagyonos-szülőknek azonban ezer módjok van magakon segíteni. Ki hátráltatja őket még akkor, mikor gyermekeik a száraz dajkánál vannak, egy jó erkölcsű, iskoláit dicsérettel véglett, tehetségei- és igyekezetére nézve reményteljes magyar ifjúval alkura lépni, s azt maga kiképzése végett, különös tekintettel nevelői pályájára külföldön utaztatni? Illy ifjak bizonyosan kaphatók, s magát az experimentumot több mint egy esetben a legjobb sikerrel láttam megtéve.

Vannak szülők, kik mintegy félnek fiaikra nézve a magyar nyelv befolyásaitól. Elfelejtik ezek, hogy az értelem világában összeköttetésben áll minden egymással; egy ismeret, egy neme a tudománynak, nem hogy ártana a másiknak, de inkább segíti, s ez főképen igaz a nyelvekre nézve. Nincs tehát min aggódni a gondos anyának: fijaik bátran tudhatnak magyarul, olvashatják az árvízkönyvet, s beszélhetnek gyűléseken a nélkül hogy Lord Byrontól s Bulwertől, Eugène Suetől s Balzactól búcsút kellene venniök. Az emberi velőben igen

sokra van hely, ha az anyagok jó szerrel vannak elrakva. Abból, hogy Vörösmarty! értik, s Himfiből egy két dalt könyv nélkül tudnak, nem következik, hogy elbakjanak a sima parkétra, táncosnéjoknak lábára hágjanak, pipaszagot hozzanak a szalonokba, s a mi minden más véteknél nagyobb, angrisch-deatsch beszéljenek. Tudhatnak magyarul, szerethetik hazájokat, ismerhetik ügyeit, a nélkül hogy ezen veszélyek fenyegető örvényébe merüljenek, szülőiknek társasága, azon magaviseleti példák, melyet azoknak teremében látni fognak, őket mind ezektől megőrizendi. Úszhatnak, kardoskodhatnak, lovagolhatnak, tánczolhatnak igen jól; — a honi nyelv tudása őket ezekben bizonyosan nem fogja hátráltatni.

Az a valóságos félelem, mellynél fogva e hazában a magyar nyelvtől sokan még mintegy irtóznak, s azt durvasággal és míveletlenséggel elannyira identificálják, hogy az egyik nevével mindjárt a másik jut eszökbe, igen mulatságos lenne, ha nem húzna olly sajnos következéseket maga után. Aristocratiánk tagjai elfelejtik, hogy még úgy is, ha ez így lenne, csak tőlök függene, ezen a bajon segíteni, s példájok által jó ízlést és míveltséget

terjeszteni. A nemzet elért arra a pontra, hol a jobbat felfogni és kívánni, s az igazságot, még ha keserű is, eltűrni képes. Hálával azonban csak attól fogadja a leczkét, kinek tettelegesen bizonyított jelszava: "Mindent a hazáért." Azoknak kik honokért keveset vagy semmit se tettek, a mive tétlenség elleni panaszok nem igen jól állanak.

Ez az irtózás a magyar nyelvtől talán még mélyebben alapul, mint a nemzet csekély míveltsége felől való ideán. Senki iránt se akarván igazságtalan lenni, azt nem egyes embernek, hanem az ideák és fogalmak bizonyos divatba jött fonákságának tulajdonítom, melly osztán a nélkül hogy helyes vagy helytelen volta iránt, csak egy szempillanattig is gondolkoznának, minden, magyar nyelv és nemzetiség dolgát érdeklő ítéletekre olly mértékben befoly, hogy sokakkal önméltóságokat, nemzeti büszkeségeket, s azt a mivel magoknak tartoznak, elfelejteti. Mindjárt ki fog tűnni, hogy mit akarok mondani.

Semmi se mindennapibb mint az, hogy bécsi szomszédink (Itt csak a népről beszélve) mindazokat a nevetséges históriákat, anekdotákat, miket

az emberi elmésség, az emberiség ostobaságára ezredek oltá ráköltött, mi reánk magyarokra fogják. A jó tréfa olly felette becses dolog, s még a rász is, ha csak némileg nevettet, ebben « szomorú világban olly igen eltűrhető, hogy nekem ezen szokás iránt csak azon egyetlen egy megjegyzéseim van, hogy ostobaság és együgyűség az egész emberi nem közös tulajdonai lévén, nagy igazságtalanság történik egyéb népeken, mikor valamennyi a földhátán akár mikor elmondott ostobaság a mi rovásunkra iratik. Ennyit akkor mikor magában a dologban fekszik a furcsaság. A mennyiben azonban ezen tréfák savok nagy részéte bécsi szónak magyaros kiejtésétől kölcsönözik, senki se fogja talán tagadni, hogy részrehajlatlanul vévén a dolgot, a német szónak magyar kiejtése, csak egy szikrát se furcsább, mint akár-melly más nyelvnek idegen újakkali kimondása, például a francziának angolosan, vagy olaszosan való kiejtése. Hogy német szomszédink az illy magyar-német kimondáson nevetnek, az nekik épen úgy szabad, mint nekünk a magyar szó németes elfacsarását kaczagnunk. De — s itt kezdődik a fonakság, mellyel feljebb említettem, — nem végzetetlen

furcsa-e, mikor közlünk olyanok, kik magok vagy sehogy, vagy igen rosszul tudnak magyarul, azokat csúfolják ki, kik a németet magyarosan ejtik? Hogy az ilyen esetben a két fél közül mellyik nevetségesebb, az olly érdekes kétség, mellyet én, ha megfejtése olly könnyű nem volna, egynémelly hazámfia magába térítése végett a magyar tudós társaságnak jutalomkérdés gyanánt bátorkodnám ajánlani. Én legalább más példát, hol valamelly nemzet, öntisztét, s önmagát feledve, maga magát, úgy mintha külföldi lenne, kinevetné, nem hallottam, s a dolog melly magában kicsinységnek látszik, erkölcsi tekintetben elpulyásodásunk egyik legszomorúb jelensége, mert sajtáságunkról való megfejtkezést, büszkeségünk feláldozását, s hazai ügyeinkre nézve külföldi szempontot árul el.

Igen érzem én, mi nehéz ezeket az igazságokat megízleltetni azokkal, kiket illetnek. Olly helyzetbe tették magokat, hogy úgy szólván nem is lehet hozzájuk férni. Azok, kikre hatni leginkább hízelnék önszeretetünknek — aszszonyaink — süketek mind azokra, a miket mondhatunk. Könyvet írunk a nyelv dolgában? nem olvassák, mert nem értik.

Országgyűlésen szólunk? a karzatba felgyűlt bájos alakok tolmácsaiktól kivonatban kapják a beszédeket. Az ilyen németre fordított, töredékekben adott magyar hazafiság bizony nem igen lehet nagyhatású. Vagy házról házra járjunk, reggel és délben, délután és estve, úton útfélen prédikáljuk asszonyainknak a magyar nyelv szeretetét? de ők mindenre ráunnak, a mit sokszor hallanak; az unalom által tehát nyelvünknek náluk szép jövődőt nem készítünk.

És pedig mi szép szerep van nyújtva asszonyoknak, minden szabad országban! A félj és a hűg, a testvér és a szerető, mindnyájan asszonyi kebeltől várják a melegséget, melly nemesebb iránynyaira ömöljön. Tőle vár a férfi buzdítást az út megkezdésére, tőle jutalmat a kivitt babérért, tőle vigasztalást a hidegségért, az üldözésért, mellyet tövises útján talált. S a mi asszonyaink olly annyira távol állának eme rendeltetéstől, mellyre őket körülmények határozták, természet alkotta, közvélemény hirdeti? s csak épen nálunk nem volnának minden jónak, szépnek, nemesnek kezdői és ápolói? s csak épen Magyarországon nem lenne igaz, hogy feles része a nagyoknak és szépnek, a mi történt, asszonyi

szem sagáraiból folya ki, s ismét annak árnyékában hala el? — Vagy egészen csalatkozom, vagy pedig igaz az, hogy még a mindennapi élet léhaságai és lelhetlenségei is bizonyos Felsőbb szint, bizonyos kimagyarázhatlan érdeket csak úgy kapnak, ha általános, nemesebb érzések fekszenek alattok.

Nagyaink közöl sokan idegen földön keresnek magoknak feleséget. Politicai összeköttetésünknek természetes következése, s fordítva épen olly gyakran történik. A házi élet boldogsága olly véghetetlen fontos az emberi viszonyokban, s annyira függ a szív érzéseitől, s a characterek egybehangzásától, hogy ezen fő feltételekhez, még másokat tenni igazságtalanság lenne. De valamint külföldre férjhez ment magyar leányaink azon országok nemzetiségét tisztelni kötelesek, úgy a külföldiektől, kik magyar férjet találtak, bizodalmasan várja a nemzet, hogy új hazájok érdekeivel összeforrtanak. Hódolás azoknak, kik e szent hivatást melegen felfogták, lelkesen teljesítik! Bár társnéik tőlök példát vennének, s szaporítanák két rövid esztendő múltával bájaikat a magyar nyelv tudásával mint emez; nevelnének lelkes fiaikat a hazának, mintegy más, lennének védangyalai minden

hazafi igyekezetének, mint egy harmadik. Áldás azokra, kik kebelüknek nemes büszkeségét hazánkba elhozták, nemzetünkre általvitték.

S nyugodjanak meg a gondosszívű anyák a sors iránt, melly czélirányosan magyarul növelt kedvenceiket várja. Nem vagyunk ugyan első ország Európában se kiterjedésünkre, se politicalai álláspon-
tunkra, se literaturánkra nézve, s igaz hogy igen sok tekintetben hátra vagyunk; de csak tőlünk függ felvergődni, s erkölcsi és anyagi erőnk, miveltségünk, intelligentiánkat kifejteni, mihelyt félfoztuk valóságos helyzetünket, s nem rugaszkodva el nem érhető chimaerák után, az elnyerhetőt, a soha ki nem vihetőnek áldozatul nem hozzuk, gyarapodó nemzetiségünkől, s öregbedő jó voltunkból pedig törvényes politicalai kapcsolatunknak nem ellenségét, hanem új és erősebb alapját, és szövetségesét csináljuk; mikor tehát egy tizennégy millió lakosú, négyezer négyszeg mérföldet magában záró termékeny országnak politicalai helyzete s állása által a béke malasztjai, és külső bátorság állandó birto-
kul jutottak, ősei bölcsesége pedig szabad elemen-
ken épülő országos alkotmány, s minden tökélete-

sedés magvát méhében viselő helyhatósági intézeteket! adott, azoknak kik törvény, birtok, és szokás által a közdolgokra olly tetemes befolyást gyakorolhatnának, hatási körök szak volta felett panaszkodni, a legneveztésebb gyengeség, és vagy éretlen s határtalan óriási nagyravágyást, vagy pedig minden, még a legtisztelesebb nagyravágyástól is üres keblet árul el. Talán még szebb dolog volna az angol parlamentben, vagy francia kamrákban tündöklenni, német professornak vagy olasz marchesenek, török szultánnak, vagy chinaimandarinnak lenni; de minekutánna a sors, a gondviselés ide vetett: talán nem ártana próbát tenni, hogy ugyan mi volna az, ha végvalahára jó magyarok találnánk lenni. Csillag gyanánt tűnni fel egész nemzet előtt, milliomokra hatni, az álmaiból felserdült és a palié—rozódás széles pályájának neki indult nemzetet dicső útjában előre taszítani, mívelődési középpontul szolgálni, jó ízlés és előmenetel tárgyában példaként ragyogni, hivatalban, vagy hivatalon kívül a közjót előmozdítani, talán nem épen megvetendő sors, s olly színpad, mellyen sok keserűség mellett a léleknek kényesebb ingerei táplálás nélkül nem maradnak,

s minél többek az akadályok, minél nehezebb a feladás, annál méltóbb, büszke és nemes keblekhez annál sürgetőbb, annál szükségesebb a fellépés, a megkezdés. S jobb a legkisebb, a legszűkebb közt választva magának, abban szerényül, de határozatosan munkálni, mint az időt, és életet idegen érdekek közt nyelvünk, s nemzeti dolgaink tudatlanságában sorvadozva, hideg szívvel, és örömteletlenül vesztegetni. Az anyák tehát, kivéven mikor más pályára szánták, s arra célirányosan nevelték fiaikat, talán nem épen sokat muiasztatnak el velők, ha őket úgy nevelik, hogy hazájoknak hasznos polgárai lehessenek. Minden lelkes anya, ha már teljességgel választani kellene a két veszedelem közt, melegebben fogja szíve dobogását érzni, ha fia, hazája törvényhozásának tereméiben lelkesen szólalt meg, minthá a bálban a francia quadrillet ritka mesteriséggel tudta eltánczolni, egy francia Vaudvilleben pedig gyönyörűen figurázott. Érezni fogja, hogy a kettőt összekötni, hogy ezeket a virágokat a jól elkészült szoborra ráaggatni, igen szép dolog; de hogy az olyan ember, az olyan szabad országbeli lakos, kinél ezek a virágok üres csóván függenek,

tulajdonképen nem férfi, különösen pedig mai világban valóságos anachronismus.

S nem csalatkozom talán, ha azt mondom, hogy azt a díszet, azt a hírnevet, azt a befolyást, mellyel a magyarországi közélet mezején aratni lehet, a magyar vagyonos aristocratia igen jól tudja néha talán kelletén is túl, méltányolni. Akarja mindenki a czélt, de igen kevesen a módokat. Hányat láttam hivatal, megkülönböztetés után ásítózni, midőn az utat, mellyen a szükséges ismereteket megszerezni kellett volna, kigúnyolta! Hány feleséget, ki mindent elkövetett egy részről, hogy férjét nemzetétől egészen elvoltage, más részről pedig annak számára érdemczímekeket gyűjthessen! Hányszor hallottam panaszt, mikor más valaki, csekélyebb eredetű kapta el a hivatalt, mellyre ti alkalmatlanok voltatok! Hányszor jajgatást és siralmat a korszellem felett, mivel a közdolgokban való részvétlenség által, a közvélemény igazgatását kezeitekből kieresztettétek, és az, a mi mármost keletkezik; tőletek nem függ, hatáskörötökön túlfekszik.

Hidegen szólottam a tárgyhoz e lapokon, s csak önönős felszámolások szempontjából tekintet-

lem azt; pedig talán melegebben is lehet vala ömledezni s érzésekhez beszélnem, mellyek hazámfiái kebelükben egészen talán még el nem némultak. Mert hiszem ez a föld, ez a haza, ez a nemzetiség önsajátjok, apáinknak keresménye, becsületök, jövődjük ennek becsületével jövődjével vagyon összekötvé. Dísz csak ennek adhatnak, dísz csak ettől várhatnak. Ébredjen fel végvalahára büszkeségök. Ha önmagokat nem érzik elég erősöknek kivetkezni a tespedést, mellybe sülyedtek, s erőt venni a személyüket környékező akadályokon: óvják meg legalább serdülő gyermekeiket attól a szorultságtól, mellyben önmagok sínlenek. Ne vessék meg a vár kulcsát, mellyet megnyerni kívánnak; fogják fel a nyelvet, a maga egész fontosságában mint eszközt, hatni a nemzetre, ismereteket szerezni, nemzetiséget emelni, szives közlekedésben maradni honosaikkal. Szabaduljanak ki penészes előítéletek s aszszonyos babona félelmek békóiból s győződjenek meg, hogy csak tőlök függ megvalósítani elémelő évkorunk symbolumát: a míveit nemzetiséget, s a nemzetesedett míveltséget. Ha erre körülményeink hideg megfontolásában, s tulajdon helyzetök

minden oldali megtekintésében elegendő okot, s állandó erőt még most sem találnak: úgy én hazám aristocratiáját gyógyíthatlan betegnek vagyok kénytelen kinyilatkoztatni.

És ím ezek azon sorok, mellyek jórészt az igen is korán elhunyt saját kezével írva, végakarata következtében családja által át lettek nekem e felírás alatt adva: “Készületek soha meg nem jelent illy munkámhoz: A magyar nyelv és ellenzői”; s mellyeket, jóllehet azok nagy része az Árvízkönyv III-ik kötetében közrebocsátatott már — mi e jelen egész közlemény rendezésekor elkerülé figyelmemet — ezenel újra a közönség emlékezetébe ajánlani valamint felette érdekesnek tartom, úgy azon célnak elérésére nézve is szükségesnek gondolom, mellyet, gróf Dessewffy Aurél hamvait illetőleg, ez úttal tűztem ki magamnak. Bocsánat tehát tisztelt olvasó, ha azon reményében, mellyhez képest gróf Dessewffy Aurél részéről egyedül eddigelé még nem ismertetvén nyerni, szintúgy megrövidítetik egy kissé, valamint az egész közlésnek várakozásán szinte innen maradt léte miatt is tán némileg csalódott. Ámde a jelen egész közlemény pénzbeli gyümölcsözete, ha nem épen valami felette sürgetőre, nem hazánk legfon-

tosabb életkérdéseinek valószínűsítésére fog is fordítani, még sem leszen az — mert megindításában bízni akarok — egy egészen közönyös és minden magasb szempont nélküli tárgyra szentelve, mikép a lelkeseknek attul sajnálni volna oka, ráfordított aránylag csekély pénztörődékét. Mi pedig, gróf Dessewffy Aurél felhozott sorait tekintve, az Árvízkönyv birtokosának netaláni tulajdoni jogát illeti — miről egyébiránt nincs tudomásom, sőt azokhoz éppen annyi joggal hiszek bírni, mint bárki más — erre nézve lesz módom, minden bíró nélkül, barátságos nton elintézni a dolgot; úgy hogy most csak az van hátra: gróf Dessewffy Aurél tetemeit illetőleg, őszintén megváltanom, mi czélt tűztem magamnak ki, mikor üdvleledei közlésemhez ragasztóm nekem hagyott munkatörődékét.

Valamint felfogásom szerint kötelességünknek hiszem — ha vérünk felüdülési ügyében tettleges részt venni kívánunk — minden ámitásokbul hovahamarább kiábrándulnunk: úgy ütött vagy közelít már —

ha sajátlag a hon fölé emelkedni nem sóvárgunk — a kibékülésnek órája is. Legyen tehát ez utolsót tekintve szabad némieket itt felhoznom.

Több évvel ezelőtt kellemetlen súrlódásban valók, mint alkalmasint közönségesen tudva van, gróf Dessewffy Aurél tisztelt atyjával. Megtámadó ugyan ő volt; de nem személyemet, osak politikai eljárásomnak az 5 nézete szerint hibás voltát, támadá meg. Én azonban annyival fiatalabb, buzgóbb véremnél fogva, ezt akkor nem bírtam felfogni, és minkenkiben, ki nézetimet — mert őszinték valónak azok mindig — nem osztó, sőt azokat még gáncsolni is meré, egyenesen személyemnek sőt a közügynek ellenségét látni vélvén, kölcsönül a tisztelt, nótámnál annyival idősb hazafinak fejét is megsértett infallibilitási hiúságomnak nem egy felcsordultával érintém. Számosb évek peregtek azóta le, s jóllehet e tényeimet tekintve, nincs min pirulnom, nincs min bánkódnom, mert az egyedül egy kis politikai fanatismusnak vala következménye, melly politikai vallás ugyan ma is él bennem, de türelemre kiáb-rándulva; rövid időre félbeszakított barátságom gróf Dessewffy Józseffel pedig már jóval ezelőtt szakadatlan

viszonyos szívömlendezésre melegül! ismét, s ebben ekkép sokkal szerencsésb valék, mint Kölcsey Berzsényinek átellenében: azért még is szünetlenül kínozza belsőmet valami sejtelem valami jobb érzés, mintha gróf Dessewffy Józsefnek még is némileg adósa maradtam volna; Berzsényinél s Kölcseynél szerencsésbnek pedig azért tartom magamat a tisztelt gróffal együtt, mert míg nekem és gróf Dessewffy Józsefnek a pillanati viszonyos elhidegülés szálkáit kebleinkből kivonni, ós ismét a legőszintébb barátsággra frigyessülni szerencsés alkalmunk volt: addig a mostohább sors a kibékülés kéjérzetét Kölcsey- és Berzsényitől megtagadó, mert élete végéig sorvasztó ez utolsónak szívét az oda Kölcsey által ütött tövis, midőn Kölcseynek is egész létére a megsebzett kebel bús epedését vont a Berzsényinek irántai elhidegülte.

Közülök egyik sincs többé. Mindkettő élte javában hagyta hátra honunkat. Igen, hátrahagyta; mert egyikét sem, s kivált Berzsényi magasztos szellemét nem vala képes felfogni a vele egykoron élő nemzedék áltálján; s nem csak nem becsülé meg őket, mint olly drága kincsek érdemlették vala,

sőt — ó szégyen illyest megváltani kénytelenítetni — a legnagyobb rész, aljashoz vagy ál-fényhez szokott szemeinél fogva, jóformán még csak nem is sejté, milly kitűnő szellemek közelében él, melyek, bizony mondom, elég isteni szikrával eltelvék, a legutálatosabban elajjasadott népbe is egészen ig lelket önteni, habár csak kis része volna is fogékony, állati tengésébül kibontakozva, nemzethez illő magasságra emelkedve, kellőleg méltányolni a két halhatatlan költőnek embert nemesítő szavát A magyar azonban, némelly keveseket kivéve, mind ezt észre sem vette; mert Berzsenyi — a százezrekről, a milliókkal nem is szólok — de még a nemzet kisebb töredékei előtt is áltálján csak névszerint sem vala ismeretes, midőn Kölcseyt a nagyobb rész neve szerint tán ismerte ugyan, de szelleme után bizony nem; mert különben valamint Berzsenyit úgy őt is valóban jobban méltányolja, vagy legalább őt jobban méltányolni magátul elháríthatlan kötelessége lett volna.

Mindkettő azonban nincs többé. És ha most egykori létüket a jók emlékezetébe visszahozni kívánom, kik ismerék őket, s a nagy közönség meg-nemszűnő szórakodás közt élő részét is figyelmez-

tetni iparkodom, hogy több más jeles szinte már elszenderült és éppen olly kévéssé méltánylott hazafi mellett, egy Berzsenyink egy Kölcseynk is volt: azt azért cselekszem, mert most a kiábrándulás és ezzel szorosan egybefüggő minden oldalú kibékülés idejében, elfelejthetlen marad előttem azon nap, mikor Kölcsey a magyar tudós társaság V-ik köz ülésében 1836-iki September Ilikén Berzsenyi Dániel fölött elmondá a rábízott s tőle elfogadott Emlékbeszédet, mellyet, miután megismerkedését Berzsenyivel, kritikájának ez ellen kibocsátását, s egymástól boltig tartott szakadásukat elsorolá, ekkép végezett be:

“Az ifjú, tek. társaság, az ifjú, ki a nemzet nagy énekesét megítélni merész volt, s ki e merészséget olly felette drágán Berzsenyi elhülésével fizette meg, ez az ifjú — én valék.

Hosszú idő folya le, a fiatalság reményteljes napjai elenyésztek, s most őszült hajszálaimmal, hideg valósággal kihűtött kebellemmel állok itt, s a múltra visszatekintvén kérdezem magamtól: ősz

*) Lásd az egész beszédet a m. t. társaság évkönyveinek IIIik kötetében.

gyermek, számláld el a hasznot, mi ifjúkori tetteidből származik!

Korodra akartál hatni? korlátolt, kicsiny erődhöz nehéz akarat! És hatással lenni a korra nem is mindig kívánatos. Társaid megérik a rázást, ha álmaikat bolygatod; de nem kérdik, honnan indulsz s hová mégy? S tettél jót vagy roszt: magadnak tevéd; és a sokaság járja az utat, merre az ezerképen változó vélemény árja ragadozza; a zseni pedig sasként felszáll és elrohan, s öntudatlan szabja a törvényt, mit követni, csak ő bír erővel.

Berzsenyi még élt, de mélyebben vonult magába; lassanként elnémult az ének szózatja, komoly vizsgálát foglalá el az alkotó költészet helyét; s ő könyvei közt, háznépe karjaiban elhunyt, a nélkül, hogy békejobbot nyújtott volna annak, ki huszonhat év előtt dagadó kebelrel vévé tőle búcsúját.

Árnyéka az elköltözöttnek, sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nem sokára követlek tégedet, s a maradék írói harcainkat nem fogja ismerni; s neveinket békés gondolattal nevezendi egymás mellett, ha korunk énekeseire visszaemlékezik. Emberek valánk; miért szégyenelnők azt? Az élet utai

keresztül járnak egymáson; s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akar tévedéstől, akar félreértéstől; de a sírdomb békesség laka; s küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a földi leplet, s vele a halandó gyarlóságait levetkezed. Elköltözött az ember; a költő miénk, e nemzeté maradt végiglen; e nemzeté, melly neved és dicsőséged szent örökség gyanánt bírandja.”

S valóban, mintha sejtette volna, nemsokára követé azt, kinek sírja fölött zengé el az engesztelő szózatot. — Mi pedig, kik ezeket írják és olvassák, okvetlen fogjak követni őket, tán közelebb állunk azon komoly pillanathoz, mikor minden ámitásokbul kiábrándulva, minden bitor fénybül kivetkezve, láthatatlan hatalmak átellenében csak annyi becsünk lesz, a mennyi minden földi salakból valóban kitisztultat, fogunk vinni magunkkal; itt létünk ellenben nem földi nagyságunkhoz és nem azon tömjénhez szabva, mellyel éltünkben körülvételénk, fog hátramaradtinkban hálaérzetet gerjeszteni, hanem csak annyiban lesz vérünk felejtve, áldással nevezve, tán átokkal említve, a mennyiben hűtlenül vagy hűn dobogott szívünk az emberiségért, és kevélységünk el nem csábított: kellő

tulajdonok nélkül másokat vezetni akarni. Lépünk azért mi, kiket régibb barátság köt össze, de kiknek viszonyaira némely félreértések tán hidegséget öntenek, mielőtt késő volna, ismét meleg egyességre; sőt békülünk — ha politikai mezőn a nagy közönség elvégrei haszna tekintetéből tán nem is — egyéb viszonyúikban minden polgártársunkkal ki; legyen ezért szabad — hadd fizessem ez által le gróf Dessewffy Józsefnek tartozó netaláni adósságomat — ezennel, ha üdvledei eszmém életbe lépne, olly korán elhunyt Aurél fiának hamvait azon kitüntetésre ajánlanom, melly közméltánylatra honunk derekabbjait érdemesíteni keblem szomszja és e jelen közlésnek kitűzött célja.

Ha nincs is hatalom, melly tőle és tőlünk elragadott fiát visszaadhatná, adjuk meg a bús atyának legalább azon vigasztalást, mellyet adhatunk, s melly lelkes ember előtt mint ő, nem lehet közőnyös; s emeljük az elhunytnek tetemeit, a haza körül általánosan elismert érdemeket szerzett honfitársaink kijelelendő díszhelyére; s korántsem azért, mert Józsefnek fia volt, hanem mert hűn dobogott szíve honáért, s mert bár rövid itt volta alatt, ér-

telmi súlya által az örök valónak nem egy világ-sugarával ajándékozta meg a hont, s kivált utolsó országgyűlésünk alkalmával éjjel nappal fáradva, minden fénykeresés, hírkövetelés, és valódi köszönet nélkül sikeresebben járult kibékülési ügyünk szerencsés bevégeztéhez, és némelly életbevágóbb ott alkotott törvényeink végképi létesítéséhez, mint nem egy, kinek ezen szerencsés és alig várt eredmények örvendetes fordulata bitorilag felette számos általon tulajdonítva.

Őt is mint annyi jelest, ideje előtt elszakító tollunk a sors, s őt is — mint nem egy hazánkfia dült már félreismerve sírjába — olly kevésbé méltatta életében sok, sőt nem kevés még tiszta szándékát is kétségbe venni meré, mert ő nem pillanati tetszés és taps után sóvárgott, hanem ennél célja magasb, távolabbi volt, s így őt a felszínhez, a közel fekvőhöz szokott nem fogá fel.

Legyünk azért elvégre méltányosak, s ne büntessük minmagunkat barbár, vagy lázban levő népekként megnemszűnőleg azzal, hogy érdemes honfiaiink fejére rendszerint csak akkor vágyunk főzni hálakoszorút, mikor nem hévül az isteni szikráiul

többé, s csak akkor, miután éltükön át sokszor legjobb tehetségünk szerint gyötörtük, kínoztak és elvégre meggyilkoltuk őket, vagy legalább napjainkat tetemesen megrövidítők. Ne cselekedjünk így, bizony ne csorbítsuk gy is vajmi szűk mezőre szorított szellemi öröminket még az által is, mikép az érdem megismerését az élőkől megtagadnék; mert hiszen kivált honunkban — hol, ha az avassal, a középszerűvel összebarátkozni nem tudunk s csalni nem akarjuk magunkat, még minden a teendő — vajmi széles azon út, mellyen egymás mellett, a nélkül hogy egyiknek a másik fölé kellene emelkednie, kimondhatlan sok helyest, sok hasznost, sok dicsőt vihetni végbe, mikép a nagy közönségnek méltánylata, dicsérete, hálaérzete mindenkire, bár a legnagyobb- bár a legkisebbre egyiránt áradozhat, úgy hogy tulajdonkép csak az irigy versengésnek nincs sehol is valódi helye.

Ha azonban illy egymás iránti türelemre általán véve éltünkben még nem olvadozhatunk, mert hosszú s nyavalyás álombul felserkent lázas mibenlétünknel fogva nem tudjuk kellőleg megkülönböztetni a személyeket azok “politikai tehetségétől“,

vagy mert általában könnyebb illyesekről oktatólag tanárkodni, mint ahhoz képest cselekedni: akkor bizonyítsak be a hazáért jól érdemiéit elhunytaknak legalább tetemei iránt lefizetendő adósságilag azon hálaérzetet, azon köz megtisztelést, mellyel éltükben lett vala legszentebb kötelességünk irántuk viseltetnünk.

Várjunk el egyébiránt valamit az időtől is. Mert legyen csak elvette s hön ápolva a nemesb mag, s okvetlen egy egészen új teremtés fogja egykor felbájosni a hazát, és általa az egész dicső nagy természetet.

Nincs drága és költséges érdemoszlopokra szükség. Egyszerű márványkövek, tán éppen olly egyszerű vas kerítményekkel környezve, meg néhány anyai gonddal dajkált ültetvények köréjük helyezve, s itt ott előtűnő illy nevek, mint: Berzsenyi, Kölcsey, Kazinczy, Festetics György, Dömötört Németh János, Kisfaludy Károly, Virág Benedek, Deák Antal s a t..... s lehetetlen, ha van de csak egy szikra élet is a magyarban még, hogy újjá ne alakuljon, nemzetté ne emelkedjék! Mert legyen csak egyszer magasztosb gondolat bár költészetbe öntve,

bár cselekedet által életre hozva, a nagy hőzönségtől akármilyen módon elismerve, méltányolva és megtapsolva: és nincs — ha az embernek jobb érzelme nem örültség, és az emberi tökéletesülhetés eszméje nem a leghazugabb önáltatás — hatalom e földön, melly népet, ha feleszmél és önmaga nem gyilkolja meg magát, legszebb gyümölcsökkel felviruló kifejlésében gátolhatna.

Legyen azért megkezdve a dolog. S ha idő folytával Üdvleldébe emeltetik, mint bizonyosan abba fog emeltetni nem egy a hazában félreismert hű kedély, mellynek hazafisága azért vétetett élte korában kérdésbe, mert vérenek érdekében a trón szilárdítása mellett merészlé felemelni szavát; és viszont gém egy lángoló szű lelendi ott nyughelyét, melly szintén de megint felsőbb helyről azért vala életében gyanú tárgya, mert a trón mellett úgy szólott, úgy cselekedett, mintha a nemzet által lett volna oda emelve; ha mondom idő folytával így fordul a dolog — s annak, ha az Üdvlelde fölött örködő biztosság teljesíti tisztét és az el nem aljasul, és a magyar sem megy hátrafelé, okvetlen így kell fordulnia — akkor s csak akkor leszen fő czéjja elérve,

melly nem eredői holtaknak megtisztelésébül áll, de főkép az által éri el legmagasb szellemi fénypolczát, hogy a jövő nemzedékeknek helyes utánzásra méltó minták kimutatása által a nagy közönség, egyesek vigasztalódása- és a köz álladalom mindenek fölötti nyereségére, elvégre azon komoly higgadságra fejlődjék ki, mellynél fogva, mai egymás ellen agyarkodó irigységeinket száműzve, valamint hivatalban levőt úgy azon kívülit könnyelmöleg el ne ítéljen senki, de méltányolván a politikai pályának egyiket mint másikat tekintve jóllehet különböző, de azért körülményeink közt még is felette súlyos létét, még élteben nyerje meg minden oldalrul megismer tetését és jutalmát az érdem, bár fent bár alant fénylenék is az.

Tisztesük meg tehát addig is derék elhunytainknak legalább tetemeit, míg illy köztársasági kölcsönös méltánylat hajnala nem virad vérünkre, mellyhez képest a hazáért jól érdemlett honpolgár, a társasági viszonyok bármilly lépcsőzetén üdvözléné is a nagy természetet, még élteben nyerje el a köz jóváhagyásnak, a köz dicséretnek “jobb emberre nézve“ mindennél édesb jutalmát. Nekem pedig legyen

szabad, mint érintém, addig is míg az eszme életbe lép s tökéletes elrendezését nyerendi, azon üdvleldei bíróságnak, mellyel mennyire lehet a közakarát fog kiválasztani, s mellynek tiszte lesz szigorún de igazságosan ítélni holtakról, ezennel az általam szóba vett kitüntetésre ajánlanom

“DESSEWFFY AURÉL“ tetemeit.

S most saját magamat illetőleg van kérésem. De alig bírom előhozni. Mert jól tudom, egy részről milly hiúsági színben jelenik meg mind az, mit egyes polgár, bármilly magas fokon álljon is, és így annálinkább én, alárendelt családi viszonyait érintve, a nagy közönség ügyeimébe ajánlani merészel; más részről nem kevésbé ismeretes előttem, hogy a nagy közönség ítélőszéke előtt mind az is hasonlólag a hiúság színében tűnik fel, mi körül a túlszerénységnek leple főzetik. Mind ez tadva van előttem; de azért kérésemet még is elrebegem, nyájas engedékenységgért esedezvéen.

Előbb utóbb de egyszer bizonyosan eljő a nap, mikor földi éltémnek vége szakad. Honunk körüli fáradozásimnak összeve akkor kórosnak, hasznosnak fog-e mutatkozni, tutaja a mindenható Isten. Annyit azonban még is sejtek: tán nevem is bíráló alá kerülend egykor, ha üdvledei eszmém életbe lép. Hajlamért, legkisebb részrehajlásért nem esedezem, nem ez az, mi keblemet epezti; mert tudja az ég, mint fentebb érintém, sokkal féltékenyebben hordozom az Üdvlede szeplőtlenységét lettemen, hogysen saját hamvaim sorsa iránt igen aggódnám, és e fölött olly kicsinynek, olly salaktelinek érzem magamat, s felette jól tudom, hogy azon keveset, mi bennem tán meglehető, mi bennem tán nem egészen rosszabbadán másokéihoz képest azon olly igen kedvező körülményeknek köszönhetem, mellyek közé e földre állított a sors, s mellyek nélkül annyi tündöklék igazi erkölcsi felsőbbbségben előttem, s mellyek nélkül én, tudja a Mindenható, tán haszontalan vagy minden esetre egy alig ismert mindennapi volnék. Nem számotok én ez okbul, bizony mondom, ily kitüntetésre, jóllehet megvallom — és ugyan miért szégyenleném ezt megváltani — nem sóvárogtam soha

és soha nem is fogok sóvárogni más földi jutalom után, mint hazámfiainak, vérrokonimnak egy kis méltánylatáért.

Ha azonban még is számosb tévedéseim egykor pillanatilag felejtve lennének, és azon kevés mag, melyet véletlenül elhinték, mások által ápolva hasznos gyümölcsökké virulna, és ez tán nékem tulajdonítatnék, és így hamvaim is érdemeseknek tartatnának azok tetemei közt örök békében nyughatni, kikben több volt a hon- mint az önszeretet, s kikben több vala a lélek mint volt a pára: akkor....

ámde kezeimből esik a toll, mert illőbbnek hiszem, e kérésemet végakaratomba foglalnom.

1) Scytha Anacharsis. — Lehetetlen Barthelemy e czim alatt ismert jeles Öszvonatárul elég magas dicsérettel szólni; mert az valóban igazi raktára a legnemesb, legszellemibb eszméknek. Deáki Fulöp Sámuel adá fordítását, melyet,—vagy az eredetit—nem olvasni, nemcsak vétek, de valóságos saját-megrövidítés.

2) E közülünk korán kiragadott: gróf Dessewlfy Aurél, ki 1842-iki február 9-ikén költözött jobb világra, s ki noha X. Y. Z. könyvében érdemen túl sok dicséretet hoz rólam fel, üdvleldeieszmémet nemigen méltányolni, sőt egyenesen azon nyavalyás ábrándok közé sorozni látszék, melyektül honunk újabb időkben annyira felcsordult.

3) A külföld majmolását illető vád alkalmasint Bajorországot tekintőleg fog ellenem legközelebrül gördíthetni, mely országban, mint tudva van, nagy költséggel állita a Duna parsán közel Regensburghoz nagyszerű Walhallát a nem kisebbszerű bajor király. — A külföld majmolásában, vagy ha kimélőbb kitévelt szabad használnunk, a külföld utánzásában, mellynek sok tekintetben ha nem is mindent, legalább felettesok hasznost köszönünk, azonban nem létezik in thesi legkisebb kifogást sőt roszalást érdemlő is; mint-hogy e kérdésben egyedül a helyes vagy helytelen minták választása döntheti el igazsággal az utánzásnak józan vagy fonák voltát, A hazáért jól érdemlettek tetemeit pedig kitünőbb helyen egyesíteni és ezen utólsó tisztelet által is hálával koszorúzni az érdemet, nem csak nem helytelen, sőt minden nemesebben gondolkozó előtt annyira utánzásra méltó, miszerint valóban nem volna pirulásra legkisebb ok is, úgy hiszem, sőt még azzal dicsekedhetnem is lehetne, hahogy egyedül az érintett különösen szép lelkületű fejedelemnek példaadása bírt is vala engem az üdvleldei eszmének szönyegre hozására, azon fejedelemnek, kinek útmutatása után törekedni annyiakban valóban nemcsak nem szégyen, de a^f lehető legnagyobb

dísz. Én azonban noha csak kevéssel ifjabb a legmélyebb tisztelettel többszer felhozott uralkodónál, már régóta hordom keblemben az üdv-
 leldei eszmét, mikor annyi évvel ezelőtt a régi Hon omladéki körül,
 meg dicső Marathon csataterén és hős Sparta virányai közt nem
 egy emlékhalom, melyet felkeresők, vala irigylésem tárgya, mert
 annyi nemes és a hazáért lángolt s vég-tisztelettel megbecsült te-
 temet fedett; honunk akkori léte pedig, jóllehet halálos volt — oh
 emlékezzünk azon kétes napokra vissza! — még csak egy kissé disz-
 teljesebb temettetést sem látszott biztosíthatni vérünknek. Én te-
 hát már azon időkben, melyek huszonöt huszonhat évvel esnek
 hátrább, mikor a német Walhalla — úgy gondolom — alig fogad-
 hatott még csak méhében is, hordám keblemben — és ezt be tudom
 bizonyítani — hazánkat és nemzeti családunkat illető nem egy eszme
 mellett azon vágyat is: vérünknek, ha élni fognánk, Jobbjait, ha
 pedig enyészet lenne sorsunk, legalább utolsó képviselőit egy
 helyütt, békében és örök nyugalomban összesítve látni. Ezen felül
 megvallom, hahogy a felette dicséretes bajor példa buzdított volna
 is az utánzásra—miben felfogásom szerint legkisebb szégyen sincs,
 és ekkép kár volna egy szót is veszteni annak kikutatására, ki volt
 legyen a példaadó, ki az utánzó—jóllehet mondom ez felette
 közönyös, és én a példaadás becsületét édesörömet akárkinek és
 ekkép a dicső bajor fejedelemnek átengedni annál inkább kész vagyok:
 azért megvallom más részről, az eszme azon alkalmazására nézve,
 mely szerint a bajor Walhalla fogna elhunytakkal megtelni, de éppen
 nem tudok egyetérteni, és e tekintetben a bajor példát követésre
 éppen nem tartom ajánlhatónak. S ugyanis — ha jól vagyok tudó-
 sítva; mert ha nem vagyok, a mondandókat ezennel előre meg-
 semmisítem — két körülmény létezik a bajor Walhalla megnépesi-
 tési ügyében, vagy világosabban mondva: azon kérdésben, vajjon
 kit illethessen a Walhallábai felvétel megtiszteltetése, két körül-

mény fordul elő, melly felfogásom szerint egyiránt viseli magában a Walhalla, ha így mondhatni: szellemi díszének megfertőztetési magvát, bármily fényes és szédítő legyen is egyébiránt annak külseje és külső szertartása. Egyik az, hogy a bajor uralkodó minden valódi korlát nélkül egyedül kénye kedve szerint választja meg a Walhalla lakosait. Második pedig, miszerint a Walhallának alantibb boltozatiban még élők szobrai is tétetnek le, kik úgy szólván virtuális várakozói a¹ rajuk bekövetkező tiszteletnek, t. i. a magasb boltozatokba emeltetésnek. Már e két körülmény elég, ha nem módosítatik, mint mondtam, hogy szellemi díszé a bajor Walhallának előre meg legyen semmisítve minden önállónak felfogásában; mert nemcsak az önkénynek s ekkép a magány nézet tévedésének bélyegével van ez által megjegyvezve az, de abba okvetlen, ha a felhozott körülmények nem módosítanak, minden bajor uralkodó, sőt minden bármi által is kitünőbb tisztviselő okvetlen meg fogja nyerni díszhelyét. Minél nincs természetb. S pedig, mert nem létezik egyes emberi lény, habár a legdicsőbb fejedelem volna is az, ki elhunyt embertársának valódi becsét minden esetben és minden körülmények közt csalhatatlanul megbírálni volna képes, és ekkép még a most országló érdemdús bajor király sem fog attul, ismert igazságszeretetének és magasztos lel—kületének daczára, egészen menekedhetni — ha t. i. az autocrati, vagy valami tanács által csak pro forma korlátozott bírálatrul nagylelkűen le nem mond — hogy választásiban őt néha valami földi tekintet és sympathia, s kihagyásiban viszont némi felejtkezés vagy antipathia egy kissé részrehajlóvá ne tegye. Ámde ha meg is akarjuk engedni, mikép a most dicsőén uralkodó bajor király de egyetlenegyét sem veend be a Walhallába, ki annak tisztos boltozatit legtávulabbrul is elundokítná egy kis erkölcsi rősz szaggal: ugyan arrul ki kezeskedik, hogy a jövő fejedelem és ennek követője, meg ennek utódja és így tovább, valljon fog-e éppen annyi s olly magasztos felfo-

gással, lelki függetlenséggel és tapintattal bírni, mint a millyennel a Jelen uralkodó bír? ugyan ki mer ériül kezeskedni? kérdem. Azt hiszem, senki. Sőt az emberi események és gyarlóságok kellő figyelembe vételénél fogva előre ki lehetne a¹ hihetőség számai Szerint legkisebb tétova nélkül mondani: hogy elvégre, ha a választásnak és a már éltükben a Walhallára némileg kijegyzettek ügye körül czélszerű módosítások nem lépnek nemcsak színlett de valódi gyakorlatba, a bajor Walhalia előbb utóbb nem lesz egyéb, mint ha nem is egyedül és kirekesztőig földi nagyok és hatalmasok és ezek kedvenceinek lerakó helye, legalább elhunytaknak olly vegyületes raktáreul fog elajjasodni, hol az igazi érdem valódi jutalmát, azaz: kellő kitüntetését fellelni nem fogja. Ennek, az érintett két körülménynél fogva—hogy t.i. a megválasztás és kihagyás dolgában a fejedelem minden valódi korlát és ellenőrség nélkül rendelkezik, s már életkorukban tétethetnek le a Walhalia alsóbb boltozatiba némileg virtuális joggal bíró szobrok—elmulhatlanulbe kell következni. S pedig, mert minden bajor uralkodó sőt minden bármi által is kitünőbb német hatalmasság azért fog a Walhalia lakosává emeltetni mulhatlan, mert mindig fog találkozni, bármennyire ragyogna is a bajor közönség fői fiúfi független állásban minden eddig ismert népek fölött, nem egy hízelgő, ki az élő fejedelemnek vagy az élő hatalmasságnak bókolni akarván, indítványt fog tenni — mellynek ellenzésére, minthogy nem annyira érdekes, senki sem veend magának bátorságot vagy csak fáradságot is — hogy szobra a¹ Walhallába felvétessék. Ha pedig egyszer ott van, bár egyedül virtuális jognál fogva is, ki fog mostani gyakorlatibb időkben lenni az, ki a Walhallának tisztában tartása végett különös kedvet lelne magában, egy életben ugyan oda emelt, de oda nem való auctoritásnak holta után ismét ki hajlásáért törni lándzsát? Valóban alkalmasint senki; miszerint, ha ezen előleges kijelölésben nem történik okszerinti módosítás — s ha

most nem történik, miért történjék később — elmúlhatatlanul úgy fogják a bajor fejedelmek sorban megnyerni apotheosisokat a Walhalla által, mint az egykori romai császárok emeltetének hízeldőiktől minden különbség nélkül a halhatatlan istenek sorába. Midőn természetesen természetesb, hogy Bajorországnak, melynek lehető leghosszabb éltet nem kívánni lehetetlen, nem minden fejedelme lesz olly kitűnő — mert nagy emberekkel nem elly igen sűrűn ajándékozza meg a földet a sors—mint jelenlegi nagyszerű araikodója, és ekkép lehetetlen, hogy az idők hossza sorában egy fejedelme se esnék a hízeldésnek áldozatni, és e szerint az oda seregesen alkalmasint nem való kedvenceivel el ne undokítná a Walhalla minden szellemi felsőbbségét. S hogy a jövő uralkodók miért gyakorolnák jogaikat a Walhallát tekintve szorosb korlátok között, mint a¹ jelenlegi, arra nincs ellenök, ha t. i. a hosszab súrlódásban levő két körülmény okszerűleg nem módosítatik. Ámde ha most nem módosítatik a Walhallának lelkes megalapítója által, agy mi ok adhatná magát elő, hogy az később nyerne célszerűbb elrendezést? Most kellene tehát mindennek történni, ha t. i. — és ezt most ismétlem — valóban jól vagyok értesítve; mert ha nem vagyok, mindazt, mit mondók, nem mondottnak kérem tekintetni.

Hogy illyféle intézvénynek nemcsak külfénye, de valódi sikere és szellemi hatása is legyen, minden esetre tán a nemzeti hitel ellenőrsége alá kellene állítani azt, ha t. i. elég fogékonyág- és elég komoly lelkülettel át van hatva a közönség: illy intézvénynek magasb jelentőségét kellőleg méltánylani; mert ha erre többé nem képes —többé, mondom, mert a fiatal kor illyesre mindig képes — s annyira van leerkölcstelenítve, mikép a nagyobb rész, az “én utánam mindennek vége” hite szerint él és cselekszik: akkor, mini legalább én gondolom, tán nem használ semmi is illy intézvények szellemi fentartására, és ekkép jobb azzal egyenesen felhagyni.

4) A pesti nemzeti Casinóban 1835ik évben megkezdett végrendeleti aláírás ekkép szól: “Ki testének elpusztultával, mit kajláinak szoktunk nevezni, nem hiszi egész létének eienyészvét, annak utolsó pillanat íban, mikor nem ritkán egészen világos a fő, de se kéz, se nyelv nem mozoghat többé, felette kellemetlen érzés lehet, végakaratiának el nem rendelése miatt övéit, barátit vagy csak cselédjeit is minden ellátmány nélkül hátrahagyni. Ez ókból mi alulírtak végakaratumkat jól eleve el fogjuk rendelni Minthogy azonban alig lehet kellemesebb és nyugtatóbb érzés egy nemeskeblü férfira nézve, mint annak biztos hiedelme, hogy azon honfitársainktól, kiket éltünkben tiszteltünk, becsültünk, holtunk után is hosszásabb ideig megemlegettetünk s illy emlékezések alkalmával felhordott példáink után a jövő kor gyuladni fog nyomdokink követésére ott, hol azok az erény ösvényét jelölék; ellenben ovakodásra s jobb ut választására serkenni ott, hol emberi gyarlóságunknál fogva az igazság körén kívül kalandozónk: egyúttal ezennel azt is ígérjük, hogy a pesti nemzeti Casino-társaságnak végrendekezésünkben egy kis emlékeiét hagyandunk.”

5) A 4ik jegyzet alatt fentebb olvasható végrendeleti ígéretet számosb egyéb casinói tagokon kívül gróf Dessewffy Aurél is aláírta, ki egyszersmind első is oldá meg ebbeli írott szavát, még több évvel halála előtt elkészített végrendeletében válogatott munkákbul álló könyvtárát hagyományozván a nemzeti Casino-egyesületnek.

6) Après moi le déluge — Holtom után a vízözön — francia közmondás, melly ollyas — fájdalom, nem csekély számmal létező — emberek szájába illik, kik haza, honfitársaik, barátai s övéik iránti kötelességekről felejtkezvén, keveset aggódnak arrul, mi történik haláluk után, csak nekik legyen éltük fogytaíg jó dolguk, s csak őket ne élje baj.

- 7) Lásd Lovakról című munkám utolsó lapjait.
- 8) Innen, valamint a töredék még más helyeiből is kitetszik, hogy e közlemény az 1832/ki országgyűlés folyta alatt íratott.